

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA DĚJIN UMĚNÍ

Architektura a urbanismus města Uherský Brod 1850-1914

Bakalářská diplomová práce

KATEŘINA HRDINOVÁ

Vedoucí práce: prof. PhDr. Rostislav Švácha, CSc.

Olomouc 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně za použití řádně uvedených pramenů a literatury.

V Uherském Brodě dne: 13. 8. 2020

Podpis:

Rozsah práce ve znacích: 77 590 znaků (včetně mezer).

Poděkování

Ráda bych poděkovala mému vedoucímu bakalářské práce panu profesorovi PhDr. Rostislavu Šváchovi, CSc., za trpělivost. Dále pak panu Ing. Arch. Miloslavu Tabarkovi za poskytnutí materiálů a Ing. Arch. Eduardu Fridrichovi za odborné rady a konzultace. V neposlední řadě paní Magdaléně Ďurďové a panu Radkovi Tomečkovi z Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě za ochotu a poskytnutí materiálů.

Obsah

1. ÚVOD	8
2. PŘEHLED LITERATURY	9
3. URBANISMUS	13
4. ARCHITEKTURA	17
A) STAVBY VEŘEJNÉ.....	25
1) ÚŘADY	25
2) POŠTA.....	26
3) MUZEUM	26
4) ŠKOLY.....	27
Zemské reálné gymnásium.....	28
Škola na Mariánském náměstí.....	29
Hospodářská škola zimní	30
Židovská škola.....	31
5) SPOLKY.....	31
6) SOCIÁLNÍ A ZDRAVOTNÍ PÉČE.....	32
B) CÍRKEVNÍ STAVBY	32
Dostavba věže kostela Neposkvrněného početí Panny Marie	32
Hřbitovní kaple na městském hřbitově	34
C) TECHNICKÉ A PRŮMYSLOVÉ STAVBY.....	34
Pivovar Janáček	34
Městská elektrárna.....	35
D) STAVBY SOUKROMÉ.....	36
Zámeček Obora	36
Domy čp. 298, 299, 301.....	38
Dům č. p. 202.....	38
Dům č. p. 496.....	39
Dům č. p. 728.....	39
5. ZÁVĚR	40
6. SUMMARY	42
7. SEZNAM POUŽITÝC PRAMENŮ A LITERATURY	43

Archivní prameny.....	43
Literatura	44
Internetové zdroje:.....	47
8. SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	48
9. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	52
10. ANOTACE.....	85

1. ÚVOD

Téma své bakalářské diplomové práce jsem si vybrala jednak na základě svého zájmu o moderní architekturu a konkrétně o historii mého rodného města, jednak snahy o shrnutí tématu architektury a urbanismu Uherského Brodu v období let 1850 - 1914, protože období 1850 - 1900 nebylo dosud zpracováno, a tak je zde prostor pro vlastní bádání.

Hlavním záměrem mé práce bude popsat vývoj architektury a urbanismu a také tento vývoj přiblížit na vybraných stavbách. Ty se nebudou nacházet pouze v historickém centru města, ale bude se jednat také o budovy průmyslové mimo centrum. Tyto objekty jsou pro město v daném období podstatné. Dále bude uveden zámeček Obora, který se sice nachází zcela mimo město, ale přímo s ním souvisí.

Hlavním východiskem pro mou práci budou stavebně historické průzkumy od PhDr. Jana O. Eliáše a také dobové fotografie archivu Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě. Dále pak články z dobových novin vycházejících v daném období, kde zjistím, jaký názor měli obyvatelé na architekturu v Uherském Brodě. V neposlední řadě to budou mapy a plány města. Prozkoumám také dobové kroniky města.

Východiskem pro mé bádání budou zejména tyto instituce: Městský úřad Uherský Brod a konzultace u Ing. Arch. Miloslava Tabarky, archiv Muzea Jana Amose Komenského, Státní okresní archiv Uherské Hradiště, archiv Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Důležitým zdrojem informací pro mne budou odborné konzultace s Ing. Arch. Eduardem Friedrichem.

Za vzor si vezmu bakalářské nebo magisterské práce Marcely Markové, Kateřiny Lopatové a Jany Staré nebo stať o architektuře Kutné Hory od Rostislava Šváchy.

Jedním ze stěžejních přínosů pro město jsou aktivity Patriotů pana Františka Bábíčka, dlouholetého kronikáře, který se zabývá zejména sběratelstvím starých dobových pohlednic a dokumentů, a pana Ing. Jaroslava Marka, jenž se specializuje na válečné dějiny Uherského Brodu.

V neposlední řadě bych zmínila ještě výstavní a publikační činnost Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, kde se konala například výstava *Uherský Brod 1019 – 2019*, jenž probíhala od 12. října 2019 do 5. dubna 2020. Dále pak publikační činnost historika Radka Tomečka, ze které budu hojně čerpat.

Výchozím bodem pro mou bakalářskou práci bude předpoklad dostupnosti dostatečného množství pramenných materiálů.

2. PŘEHLED LITERATURY

V této kapitole zmíním zásadní literaturu, která se věnuje Uherskému Brodu v letech 1850 až 1914. Konkrétně architekturou a urbanismem se literatura zabývá pouze okrajově a věnuje se spíše historii města. Tudíž se zaměřím i na literaturu o historii města, kde jsou stavby jen druhořadně zmíněny.

Prvním důležitým zdrojem informací o podobném období, ale na příkladu jiného města, je kniha *Teplice: architektura moderní doby 1860 - 2000*¹ z roku 2016, která popisuje problematiku architektury a urbanismu na městu Teplice. Obsahuje také teoretickou část o architektuře i urbanismu a následně popisy vybraných staveb s plány a fotkami.

Kniha *Uherský Brod na starých pohlednicích: 1892 - 1948* od kronikáře Františka Bábíčka vyšla v roce 2013. Představuje město Uherský Brod na dobových pohlednicích, které nám dotvoří vzhled města.²

František Bábíček také napsal knihu *100 let obchodu a řemesel v Uherském Brodě 1850 – 1950*, z roku 2018, která pojednává o životě uherskobrodských obchodníků a řemeslníků.³

Kniha *Uherský Brod 1918 – 1938* z roku 2018 se sice zabývá meziválečným obdobím, ale jsou zde zmíněny továrny a také informace o některých významných osobnostech Uherského Brodu.⁴

V publikaci *Uherský Brod minulost i současnost slováckého města* z roku 1972 se dozvídáme všeobecně o historii města.⁵

V knize *Paměti královského města Uherského Brodu* z roku 1903 píše Jan Kučera v různých kapitolách o počátcích města, městských živnostech a také o židovské komunitě.⁶

Další podstatnou publikací pro mou práci je *Uherský Brod město a okres*⁷, vydáno v roce 1934, kde autoři popisují různá odvětví dění v Uherském Brodě, jako je například školství,

¹ Jan Hanzlík-Jana Zajoncova-Lenka Hájková et al., *Teplice: architektura moderní doby: 1860-2000, Teplitz: Architektur der moderner Zeit: 1860-2000*, Ústí nad Labem 2016.

² František Bábíček, *Uherský Brod na starých pohlednicích 1892-1948*, Uherský Brod 2013.

³ František Bábíček, *100 let obchodu a řemesel v Uherském Brodě 1850-1950*, Uherský Brod 2018.

⁴ Radek Tomeček, *Uherský Brod 1918–1938*, Uherský Brod 2018.

⁵ Metoděj Zemek-Josef Bartoš-Josef Kukulka et al., *Uherský Brod minulost i současnost slováckého města*, Brno 1972.

⁶ Jan Kučera, *Paměti královského města Uherský Brod*, Uherský Brod 1903.

⁷ Robert Jarušek et al., *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, Řada A, Svazek XIII. Uherský Brod 1934.

rozvoj města ve 20. století, sociální a zdravotní péče, Sokol, museum. Autoři zde zmiňují i rozpočty pro stavby a další. Kniha je podstatná hlavně pro uvedení do kontextu doby. Zmiňuje zde také spolkovou aktivitu, která byla pro mé období podstatná, jelikož se většina spolků v období od poloviny 19. století formovala.

Dalším zdrojem byla kniha *Uherský Brod očima dobových fotografů*⁸ z roku 2010, jež ukazuje pohledy na Uherský Brod skrze dobové fotografie a divák si tak lépe představí atmosféru města. Kniha se také dělí na kapitoly, jež systematicky třídí dějiny města na úřady, školství, kostely, spolky a jiné.

O historii města se také dozvídáme v knize *Dramata města: dějinami Uherského Brodu a jeho obyvatel*⁹ z roku 1991 nebo *Uherský Brod: putování královského města* z roku 2002.¹⁰

Osobností s Uherským Brodem spjatou a také zámečkem Obora se zabývá publikace *JUDr. Václav hrabě z Kounic: šlechtic a demokrat* z roku 2013.¹¹

Dokreslení historie Uherského Brodu poskytuje strojopis *Revoluční rok 1890* od Vilibalda Růžičky, napsaný k šedesátému jubileu nejkrásnější doby města z roku 1950.¹²

Dále vznikla také kniha o uherskobrodské farnosti, *Uherskobrodská farnost XX. století*,¹³ kde autor stručně shrnul, co bylo napsáno ve farních kronikách

Pro mě podstatným zdrojem informací z hlediska datací a některých plánů budov byly Stavebně historické průzkumy od Jana O. Eliáše.¹⁴

Opevněním města se ve svém strojopise *Opevnění královského města Uherského Brodu* zabývá Vilibald Růžička.¹⁵ Autor byl velmi všestranný a sepsal také publikaci *Dvacet let národního školství v Uherském Brodě*¹⁶, kde se zabývá vývojem a rozvojem školství v Uherském Brodě, sociální péčí o školní mládež nebo místní školní radou.

⁸ Radek Tomeček- Jan Gazdík - Alexandra Zpurná, *Uherský Brod očima dobových fotografů 1865-1945*, Uherský Brod 2010.

⁹ Jaroslav Marek – Petr Sikula – Jiří Veselý et al., *Dramata města: dějinami Uherského Brodu a jeho obyvatel*, Uherský Brod 1991.

¹⁰ Radek Tomeček, *Uherský Brod: putování královského města*, Uherský Brod 2002.

¹¹ Radek Tomeček, *JUDr. Václav hrabě z Kounic: šlechtic a demokrat*, Uherský Brod 2013.

¹² Vilibald Růžička, *Revoluční rok 1890 v Uherském Brodě* (nepublikovaný strojopis dostupný v knihovně Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě), Uherský Brod 1950.

¹³ Aleš Kapsa, *Uherskobrodská farnost XX. století*, Uherský Brod 2005.

¹⁴ Jan O. Eliáš, *Uherský Brod, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 1-16.

¹⁵ Vilibald Růžička, *Opevnění královského města Uherského Brodu* (nepublikovaný strojopis dostupný v knihovně Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě), Uherský Brod 1951.

¹⁶ Vilibald Růžička, *Dvacet let národního školství v Uherském Brodě*, Uherský Brod 1929.

Židovským obyvatelstvem v Uherském Brodě se heslovitě zabývá kniha *Židovské památky v Čechách a na Moravě* vydaná v roce 1992.¹⁷

Další zmínku o židovské obci v Uherském Brodě nalezneme v publikaci *Židovské památky Zlínského kraje* z roku 2010.¹⁸

Nelly Komendová ve své práci popisuje vybrané stavby z přelomu 19. a 20. století v Uherském Brodě.¹⁹

Historickým místopisem Uherského Brodu se zabývá publikace *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848 – 1960*.²⁰

V disertační práci *Lokální elity a poměry ve slováckých městech na přelomu 19. a 20. století* se Jan Zapletal věnuje problematice ekonomického a politického zázemí měst na jihovýchodní Moravě. Věnuje se také státním institucím a úřadům nebo lokální a školské infrastruktuře.²¹

Postupová práce Marcely Markové z roku 2006 pojednává o architektuře Uherského Brodu od roku 1900 do 1950.²²

Nádražní budovou a také Vlárskou dráhou se zabývá bakalářská diplomová práce Terezy Richterové.²³

Stavebním vývojem města Uherský Brod od jeho počátku až po současnost se též zabývá práce Petra Chvíly.²⁴

Dále bych zmínila periodika týkající se Uherského Brodu v letech 1850 až 1914. Tato periodika se ale více zabírala politickou a hospodářskou situací ve městě a okolí než architekturou. Kupříkladu šlo o *Rolnické listy*²⁵ vydávané Hospodářskou jednotou v Uherském

¹⁷ Jiří Fiedler, *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Praha 1992.

¹⁸ Jaroslav Klenovský, *Židovské památky Zlínského kraje*, Zlín 2010.

¹⁹ Nelly Komendová, *Plošný průzkum, zhodnocení a dokumentace architektonického a kulturního dědictví 19. a 20. století*, Uherský Brod 2009.

²⁰ Josef Bartoš-Jindřich Schulz-Miloš Trapl, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, Svazek 8, Ostrava 1982.

²¹ Jan Zapletal, *Lokální elity a poměry ve slováckých městech na přelomu 19. a 20. století* (disertační práce), Historický ústav FF MU, Brno 2011.

²² Marcela Marková, *Architektura Uherského Brodu v letech 1900 až 1950* (postupová práce), Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 2006.

²³ Tereza Richterová, *Nádražní budovy na trase Staré Město u Uherského Hradiště – Luhačovice*, Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 2019.

²⁴ Petr Chvíla, *Vývoj vnitřní prostorové struktury Uherského Brodu* (diplomní práce), Katedra geografie, PřF UPOL, Olomouc 2014.

²⁵ *Rolnické listy* vycházely v Uherském Brodě 1889-1895.

Brodě, *Uhersko–Brodské listy*²⁶, zabývající se politickou situací, školstvím nebo novinkami z kulturní a spolkové scény v Uherském Brodě, o *Zájmy Slovače*²⁷ či o *Slovácké noviny*²⁸, kde se nacházejí různé zprávy ze Slovácka. Týdeník *Tribuna*²⁹ se pak zabýval vztahem mezi Čechy a Židy nebo sociálními problémy.

²⁶ *Uhersko-Brodské listy* vycházely v Uherském Brodě 1892.

²⁷ *Zájmy Slovače* byly vydávány v Uherském Hradišti 1907-1938.

²⁸ *Slovácké noviny* vycházely v Uherském Hradišti 1884-1940.

²⁹ *Tribuna* vycházela v Uherském Brodě 1909-1912.

3. URBANISMUS

Na základě císařského nařízení z roku 1849 vznikly politické a soudní okresy s platností od roku 1850. Do té doby patřilo uherskobrodské panství rodu Kouniců. Politické okresy, jakožto základní jednotky státní samosprávy, se staly sídlem okresního hejtmantství a později, v době první republiky, také sídlem okresního úřadu. Součástí politických okresů tvořily územně menší jednotky zvané soudní okresy. Od roku 1849 se stal jedním z těchto politických okresů také Politický okres Uherský Brod, který náležel k Olomouckému kraji. Soudní okresy Uherský Brod, Valašské Klobouky a Vizovice spadaly pod Okresní hejtmantství v Uherském Brodě, jež spravovalo ve svém obvodu celkem 127 obcí. Po obnově okresního hejtmantství v roce 1868 patřilo do jeho obvodu pouze 92 obcí, jelikož obce z vizovického soudního okresu byly přiřazeny k holešovskému okresnímu hejtmantství. Výrazným zásahem do správní struktury Politického okresu Uherský Brod se stalo vytvoření Soudního okresu Bojkovice v roce 1905, jehož obvod čítal 15 obcí původně spadajících do soudních okresů Uherský Brod a Valašské Klobouky. V roce 1890 získala na radnici převahu česká strana, což mělo příznivý vliv na podnikání českých obyvatel.³⁰

Od druhé poloviny 19. století se město dělilo na tři samosprávné celky – vlastní město, židovskou obec a předměstí. Avšak již v roce 1850 se vlastní město a předměstí spojily. Ve městě se nacházela poměrně rozsáhlá židovská obec. V této době mělo město přibližně 550 domů, z toho židovské obci patřilo 107 domů, 902 bytů, židovská obec z toho vlastnila 162 bytů. Dosud se v Uherském Brodě nacházelo pouze 37 patrových domů, ale po roce 1850 se domy modernizovaly a budovaly se nové místo rozpadlých a zchátralých budov.³¹

Urbanismus konce 19. století v Uherském Brodě lze chápat jako novější zásah do města, které nebylo dostavěné jako celek v historickém obrazci hradeb. Hradby již zhruba 100 let postrádaly svou fortifikační roli, a tak byly pro město nepotřebné a spíše bránily jeho rozvoji a růstu, jelikož se budovy musely vtěsnávat do omezeného prostoru mezi hradebním opevněním. Roku 1874 se začalo s bouráním bran a opevnění, a tak se mohlo postupně začít město rozšiřovat. Jako první se započalo s bouráním brány Nivnické a následně se pokračovalo s Těšovskou a Hradišťskou bránou.³² Zdivo z bran a hradeb bylo použito na dostavbu věže farního kostela Neposkvrněného početí Panny Marie na dnešním Masarykově náměstí, která byla vystavena podle návrhu olomouckého arcibiskupského architekta Gustava Meretty

³⁰ Viz Tomeček-Gazdík-Zpurná (pozn. 8), s. 241.

³¹ Viz Zemek-Bartoš-Kukulka (pozn. 5), s. 173.

³² Idem, s. 200.

v letech 1879 až 1881.³³ Dále pak bylo zdivo využito na výstavbu gymnázia. Později byly hradby rozprodány majitelům přilehlých pozemků, kteří materiál použili pro osobní účely. Město se po zbourání hradeb začalo rozšiřovat i navenek a získalo větší přístupnost, což přispělo k rozvoji průmyslu, řemesel a obchodu. Rozsah a strukturu městské zástavby ve druhé polovině 19. století zachycuje mapa III. vojenského mapování, Františko-josefského, 1876 – 1878 [1]. Je patrné, že plošná zástavba území se soustřeďovala v historicky dané stopě vnitřního města a na předměstí. Srovnat to lze například s plánem města z roku 1904 [2].

V Čechách od přelomu padesátých a šedesátých let 19. století mluvíme o období gründeruském, taktéž *Gründerzeit* – čas zakladatelů. Od poslední třetiny 19. století to platilo i v Uherském Brodě.³⁴ Toto období obnášelo zakládání továren, průmyslových budov a také nových typů budov celkově, podle potřeb obyvatelstva: šlo například o banky nebo obchodní a činžovní domy. V Uherském Brodě vrcholilo až za doby první republiky, kdy vznikla továrna Orion-Maršner, cukrovar, lihovar a továrna na zpracování ovoce. Celé toto gründeruské období v Uherském Brodě trvalo zhruba do třicátých let 20. století a projevovalo se velkým ekonomickým optimismem.

Tehdy se však začalo stupňovat vojenské napětí a nebezpečí, a proto se začal rozvíjet také zbrojní průmysl: vznikla Česká zbrojovka, která původně působila ve Strakonících, ale kvůli poloze nedaleko od německých hranic byla strategicky přesunuta do Brna a do Uherského Brodu. Pobočka se nacházela také ve Vrběticích, kde se spíše než zbraně vyráběla především munice.

Zeměpisná poloha Uherského Brodu znesnadňovala přístup k dostatečnému množství pitné vody. A to také bránilo většímu rozvoji průmyslu ve městě. Gravitační vodovod byl v roce 1877 nahrazen artézskou studní na Horním náměstí.³⁵ Do počátku 20. století byl urbanismus limitován zbytky městského opevnění, které bránilo růstu města. Okolní pozemky byly v majetku Kouniců. Sloučením doposud samostatné židovské obce s městem se také zvýšily kapitálové možnosti města³⁶. První stavební aktivity probíhaly na sever a na jihozápad od historického města. Směrem na jih byl rozmach pomalejší, protože oblastí protéká řeka Olšava, která ohrožuje pozemky povodněmi. Okolo železnice, zavedené sem v osmdesátých

³³ Viz Tomeček-Gazdík-Zpurná (pozn. 8), s. 23.

³⁴ Viz Hanzlík-Zajoncová-Hájková et al. (pozn. 1), s. 15.

³⁵ Otakar Lužný, Vodovod královského města Uherského Brodu. In: Robert Jarušek et al., *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, 1934, Řada A, Svazek XIII, s. 87.

³⁶ Viz Zemek-Bartoš-Kukulka (pozn. 5), s. 227.

letech 19. století, vyrůstaly továrny a výrobní provozovny. V každém případě vedlo zbourání hradeb k vylepšení infrastruktury města.

Pro jeho rozvoj se stalo důležitou událostí zbudování Vlárské železniční dráhy mezi lety 1883 až 1888. Tato dráha, vedená mezi Brnem a Trenčianskou Teplou, pomohla městu k integraci, k rozvoji průmyslu a obchodu, zlepšila jeho dopravní dostupnost a tedy možnosti přepravy zboží. Díky výstavbě Vlárské dráhy byla postavena budova nádraží, a to mezi městem a jižním předměstím, blízko starého židovského hřbitova. Původní objekt z roku 1883 vznikl podle normovaného typu rakouské společnosti místních drah (ÖLEG), na základě plánu Eduarda Wacha.³⁷ Následně byla na Vlárské dráze vybudována také odbočka z Újezdce směrem na Luhačovice, což přispělo k rozvoji Luhačovic jako lázeňského města. Budova nádraží v Uherském Brodě byla tehdy na své poměry poměrně velká, s větším množstvím drah.

V tomto období byly položeny základy moderní silniční sítě, které sloužily v té době k dálkové i místní dopravě. Například již v roce 1841 se nově vystavěla silnice z Uherského Brodu na Starý Hrozenkov a Slovensko, v roce 1873 z Uherského Hradiště silnice vedoucí přes Uherský Brod do Bojkovic.³⁸ Roku 1883 byla postavena silnice vedoucí do Prakšic a o sedm let později silnice vedoucí do Hluku a Vlčnova. V roce 1893 byla v Uherském Brodě vybudována silnice kolem Horních Valů.³⁹

Uherský Brod byl městem, kde lidé pracovali především v zemědělství. Linie Vlárské dráhy Uherský Brod pomyslně rozdělila na dvě části, a to na část na sever od dráhy, kde se nacházelo historické centrum města a to představovalo převážně sídelní útvar bez průmyslových budov, a na část na jih od železnice, kde se rozrůstala průmyslová zóna. Tohle pomyslné členění je patrné až do dnešních dnů. Také většina průmyslových staveb byla stavěna strategicky podél trati, například moderní pivovar Janáček v duchu industriálního historismu z let 1894 až 1895, který existuje v modernější podobě dodnes, nebo továrna Jana Briefa na ohýbaný nábytek z roku 1906. Kromě ní byla v provozu ještě továrna na nábytek Josefa Pokorného, která se v roce 1935 přetransformovala v UP závody.⁴⁰ Vedle toho v městě fungovala Kučerova továrna na zpracování ovoce a také palírna Josefa Hladiše z roku 1912.

³⁷ Radek Tomeček, Historie brodského nádraží, in: Jaromír Slavíček, *Romantika Vlárské dráhy*, Uherský Brod 2016, s. 85-86.

³⁸ Viz Zemek-Bartoš-Kukula et al., (pozn. 5), s. 174.

³⁹ Idem, s. 206.

⁴⁰ Idem, s. 194.

O rok později, v roce 1913, vznikla také městská elektrárna a díky jí se město Uherský Brod elektrifikovalo.

Všechny tyto budovy se nacházely podél nově vystavěné železniční trati. Paralelně s ní se nacházela i linie starých mlýnů na řece Olšavě, které i v moderní době pokračovaly ve staré tradici. Šlo o mlýny Předbranský, Bajovec, Škrlovec, Pilecký a Trávník.⁴¹

V roce 1911 proběhla kvůli častým povodním regulace řeky Olšavy [3], charakteristická napřímením toku od nádraží v Újezdci přes celé město až po nádraží v Havřicích. Vykopal se nový kanál, kam byl svedený tok řeky. Slepá ramena, například u dnešního aquaparku Delfín, byla zavezena až v šedesátých letech minulého století.

S rozšiřujícím se průmyslem a zvyšujícím se počtem pracovních míst rostl také počet obyvatel a potřeba nových domů a bytů, kde by se mohli dělníci a ostatní pracující ubytovat. Do té doby nebyly samostatné byty stavěny, tvořily pouze části domů. Ze starých budov začaly vznikat objekty, do kterých se byty včleňovaly. Takovéto byty byly zřizovány například v místě dnešního zimního stadionu a jeho okolí.

Předměstí Uherského Brodu na sever od opevnění mělo před zbouráním hradeb hlavně zemědělský charakter a nepovažovalo se za až tak významné jako průmyslová část města na jižní straně města.

Síť města byla koncipovaná jako rektangulární, tedy pravouhlá, s jasně vyčleněnými náměstími. Náměstí z dob zakladatele města, krále Přemysla Otakara II., bylo tak rozsáhlé, že je v 15. století zástavba domů rozdělila na dva celky, na dvě náměstí. Vedení ulic ve městě stále respektovalo jejich středověkou síť. Hlavní ulice mířily tak, aby vyústovaly do jedné z městských bran v opevnění města na jedné ze světových stran.⁴²

Po první světové válce, v červnu 1919, bylo založeno Všeobecně prospěšné stavební a bytové družstvo Domov, které mělo usnadnit členům výstavbu rodinných a činžovních domů a pomoci městu vytvořit infrastrukturu. První pozemky družstvo získalo již v roce 1920 a ihned začalo s výstavbou rodinných a činžovních domů, a to v lokalitách na Předměstí, Nad zámkem, na Nivnické a U Staré elektrárny.⁴³

⁴¹ Viz Zemek-Bartoš-Kukula et al., (pozn. 5), s. 193.

⁴² Viz Tomeček (pozn. 10), s. 30.

⁴³ Viz Komendová (pozn. 29), s. 7.

4. ARCHITEKTURA

Teorie architektury historismů se snažila podle slohu určovat, jakým účelům jednotlivé slohy vyhovují. Románský sloh, gotika a později baroko byly vnímány jako slohy se silnou duchovní složkou a tak se využívaly na výstavbu sakrálních staveb. Naopak renesance se interpretovala jako sloh založený na světských ideálech humanity a tak se podle mínění architektů a stavebníků v 19. století hodila spíše na stavby kulturní či školské. Klasicismus se s ohledem na slohovou čistotu a reminiscenci architektury antického Říma využíval na stavby související se státní mocí. Do určování ideové vhodnosti jednotlivých slohů se na konci 19. století promítala také národnostní otázka.⁴⁴

Pro polovinu a konec 19. století byla typická řada přestaveb evropských velkoměst. V rakouské monarchii měla velký vliv zejména výstavba velkolepé okružní ulice Ringstrasse ve Vídni.⁴⁵ V Uherském Brodě byla na tomto principu vybudována Riegrova třída. Uherský Brod získal na významu jako správní i průmyslové a obchodní středisko. Ve všeobecné rovině přicházela do města během 19. století nová architektura. Stavělo se zde v moderních dimenzích a podle aktuálních požadavků na funkčnost architektury. Objevily se nové typy staveb - technické stavby a průmyslová architektura.

Z technických budov byla jako jedna z prvních postavena sýpka. Jednalo se o rozlehlou zemědělskou stavbu, kterou nechal postavit v roce 1862 hrabě Albrecht Vincenc Kounic, šlechtic a člen české Společnosti vlasteneckých přátel umění. Budovu v roce 1924 odebrala Kounicům pozemková reforma a převzalo ji rolnické družstvo. V dnešní době se zrekonstruovaná budova staré sýpky používá k výstavám a jako fotoateliér marketingové agentury Q Studio.⁴⁶

Prvotním kapitalistickým podnikem ve městě byl cukrovar, založený v roce 1869 Davidem Spitzerem. V roce 1896 přešel do vlastnictví bratří Mayů, kteří vlastnili i cukrovar ve Starém Městě u Uherského Hradiště.⁴⁷

Průmyslová architektura se začala vyčleňovat z architektury historismů. Používala nové moderní materiály díky zdokonalování výroby železa, oceli a následně železobetonu. Naopak

⁴⁴ Martin Horáček, *Přesná renesance v české architektuře 19. století: dobová diskuse o slohu*, Olomouc 2012, s. 220-238.

⁴⁵ Viz Hanzlík-Zajoncová-Hájková et al., (pozn. 1), s.16.

⁴⁶ Pavel Bohun, Ze staré sýpky je teď architektonická lahůdka, *Zprávy region*, https://slovacky.denik.cz/zpravy_region/ze-stare-sypky-je-ted-architektonicka-lahudka.html, vyhledáno 4. 3. 2019.

⁴⁷ Viz Zemek-Bartoš-Kukula (pozn. 5), s. 193.

v běžné architektuře dominovalo používání prvků z dob starších. Každá zakázka, včetně průmyslových staveb, se vnímala jako možnost reprezentovat se. I stavby průmyslové proto používaly tvarosloví historismu, a bylo-li bohaté, objednavatelé si museli za jeho provedení značně připlatit. Mnohé průmyslové stavby však působily na svou dobu velmi moderně a osobitě.

Architektura se v Uherském Brodě 19. století vyvíjela podobně jako v jiných městech téže velikosti. Tak jako jinde, i v ní se vystřídávaly typické styly historismu.

Mezi význačnější stavitele v Uherském Brodě daného období řadíme zednické mistry Františka Lautila, Karla Lissala, Jana Málka, Karla Málka a Jaroslava Beneše. Ti všichni většinou stavěli maloměstské domy a usedlosti tradičního vzhledu.

Ačkoliv se Uherský Brod stal v roce 1849 městem okresním a vznikla zde proto potřeba nových budov pro úřady, soud a jiné instituce, město bylo z minulých dob silně zadlužené a samo se do takových novostaveb nemohlo pouštět. Muselo tak využívat budov stávajících, a dokonce si prostory pro uvedené instituce pronajímat. Nejčastěji k tomuto účelu sloužila radnice a měšťanské domy na Mariánském náměstí.

Jak to napsal v roce 1903 Jan Kučera, citovaný Janem O. Eliášem, „*královské město Uherský Brod v šedesátých letech minulého století bylo sice okresním městem, ale zanedbaným, podobným více rozervané dědině, s nízkými domečky leckde ještě šindelem pokrytými, o malých oknech a širokých vratech. Jen na náměstích bylo několik výstavných jednopatrových domů. Dolní náměstí a hlavní ulice měly chatrnou dlažbu z kostrbatých kamenů, většina bočních ulic nebyla vydlážděna, leckde ani chodníků nebylo. Všude bylo plno smetí, prachu a za deště moře bláta. O čistotu příliš nedbali. Z domů vytékala špína na ulice a odtékala rigoly plnými dolíků, v nichž zahnívala a otravovala okolí. Když pršelo, špinavé proudy vod valily se po příkrém spádu ulicemi Nivnickou, Širokou a zaplavovaly ulici Kostelní. Po dešti bývalo ovšem město jako vydrhnuto.*“⁴⁸

Nejpodstatnější pro toto období bylo bourání opevnění a vstupních bran, ale také následné využití materiálu na výstavbu věže kostela a také gymnázia. Dosud se převážně stavěly větší budovy pouze jako stavby sakrální, s výjimkou kounického zámku v severní části města, radnice a budov dominikánského kláštera. Protože se však město snažilo po zbourání hradeb rozšiřovat a rozvíjet, muselo též přistoupit na nové požadavky společnosti a stavět větší

⁴⁸ Viz Růžička (pozn. 12), s. 3.

budovy i kvůli potřebné větší kapacitě. S celkovým rozšířením města a nárůstem pracovních míst přibylo také obyvatel a jevílo se nezbytné na tuto situaci reagovat. Vznikaly tak především nové školy: budova reálného gymnázia a škola na Mariánském náměstí. Nově je pak vybudován zámeček Obora, a to na zakázku hraběte Kounice z roku 1904. Tento šlechtic vlastnil v Uherském Brodě a jeho okolí mnoho pozemků.

Od poloviny 19. století se město začalo rozšiřovat a budovy kolem Masarykova náměstí se začaly zvyšovat. Z přízemních domů se stávaly stavby patrové - sídla finančních institucí, hotelů a obchodů v přízemí domů. Starší budovy se bouraly a postupně nahrazovaly novými historizujícími stavbami. Tento trend se netýkal pouze budov okolo náměstí, ale také některých hlavních ulic. Byly to například ulice Seichertova, Moravská, Bratří Lužů, Horní Valy, Mikuláše Alše, Pod Valy, Nerudova, Svatopluka Čecha, Široká, Seichertova, Hradišťská, Karla IV., Kaunicova, Komenského, Neradice, Pecháčkova, Ptylova a U Sboru.

Masarykovo náměstí prodělalo v tomto období mnoho proměn. Vznikalo zde množství přestaveb a nadstaveb. Začala bych s neorenesančním domem č. p. 71; jednalo se o hotel Antonína Medřického z roku 1889 postavený podle návrhu Františka Lautila. Dále jde o neobarokní dům č. p. 72, jenž sloužil jako hotel Františka Janáčka z roku 1896 podle návrhu Jana Málka, o historizující dům č. p. 73, přestavěný na popud Ignáce Seicherta v roce 1888, nebo o přestavbu domu č. p. 74 hostinského Františka Hanáka z roku 1909, provedenou Josefem Jiráskem. Přestavba domu č. p. 101 proběhla roku 1884 podle plánů Karla Lissala, historizující dům č.p. 103 byl zbudován v téže době tímtéž stavitelem.

Zaujme též dům č. p. 104 na Masarykově náměstí. Jde o řadový patrový dům s obchodně využitým přízemím, propojený v patře s domem č. p. v roce 1904 a radikálně tehdy přestavený brodským stavitelem Karlem Málkem.⁴⁹ Dále pak na Masarykově náměstí zmíním neorenesanční nástavbu domu č. p. 135 z roku 1896 od Karla Málka, nástavbu domu č. p. 136 z roku 1882 od neznámého autora a budovu banky č. p. 138, jejíž nadstavba proběhla na přelomu 19. a 20. století a přestavba ve 20. letech 20. století podle plánů stavitele Karla Málka. Neorenesanční dům č. p. 162 pochází z roku 1882 a vznikl podle projektu Josefa Schaniaka, historizující č. p. 164 z roku 1890. Nadstavbu domu č. p. 165 z roku 1872 provedl zednický mistr František Lautil. Dům č. p. 202 byl konečně koncipovaný jako neorenesanční

⁴⁹ Jan Eliáš, *Uherský Brod Masarykovo náměstí č.p. 68-105, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 8/16, s. 21-49.

novostavba z roku 1905. Stavěl se podle návrhu stavitele Karla Mála, a to jako řadový patrový dům s obchodně využitým přízemím.⁵⁰

Mariánské náměstí se nachází severně od Masarykova náměstí. Nejvýznamnější nově vzniklou budovou je zde škola, kterou popisují samostatně v následujících stranách. Dále zde stojí dům č. p. 62 [4] podle návrhu uherskohradištského architekta Dominika Feye z roku 1900, který provedl Karel Málek ve stylu secesní wagnerovské architektury.

V ulici Kaunicově vznikly tehdy dva domy, a to historizující č. p. 75 pro Leopolda Löwyho z roku 1892 od Josefa Schaniaka a secesně historizující č. p. 76 z roku 1912 od Karla Mála.⁵¹

Další zajímavé stavby se nacházejí v ulici Komenského. Patří mezi ně novostavba střídě secesního domu č. p. 67 [5], dále historizující dům č. p. 167 z roku 1907, provedený podle návrhu Karla Mála, a gymnázium, jež popisují níže. Domek č. p. 185 s prvky florální secese [6] pro paní Marii Malinovou pochází z roku 1910 a vznikl podle plánů Karla Mála. Přestavba domu č. p. 206 z roku 1895 byla provedena podle projektu Jana Mála. V neposlední řadě zde stojí za povšimnutí neobarokní dům č. p. 277 stavitele Jana Mála z roku 1897.⁵²

Ulice Moravská, směřující na východní předměstí, obsahovala následující budovy vystavěné nebo přestavěné v daném období. Jde o neorenesanční dům č. p. 78 z roku 1888, postavený podle plánů Františka Lautila, na něj navazující dům č. p. 79 z počátku 20. století, přestavěný ve dvacátých letech, o historizující dům č. p. 82 z roku 1879, vzniklý podle návrhu Františka Lautila, na něj pak navazovala přestavba vedlejšího historizujícího domu č. p. 83 z roku 1904. Novostavba č. p. 91 [7], zbudovaná podle plánů Karla Mála, s fasádou zdobenou tvaroslovím z pomezí geometrické secese a kubismu, patří mezi nejzajímavější objekty v této ulici. Lze tu zmínit i domy č. p. 85, 93 a 94, ke kterým není dostupná plánová dokumentace.⁵³

Dále vznikala přízemní zástavba v ulici Boženy Němcové. Mezi pozoruhodné objekty se zde řadí přestavba č. p. 51 z roku 1910, dílo neznámého stavitele z Uherského Hradiště, novostavba domu č. p. 53 [8] z roku 1913, s geometricky secesní fasádou, přestavba podobně pojatého domu č. p. 55 [9] podle návrhu stavební kanceláře Jana Laštovky z Uherského

⁵⁰ Jan Eliáš, *Uherský Brod Masarykovo náměstí č.p. 133-204, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 9/16, s. 11-53.

⁵¹ Jan Eliáš, *Uherský Kaunicova, Komenského, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 6/16, s. 4-7.

⁵² Idem, s. 19-49.

⁵³ Jan Eliáš, *Uherský Brod-Mikuláše Alše, Moravská, Nádražní stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 10/16, s. 8-45.

Hradiště z roku 1912 nebo historizující domy č. p. 56 z roku 1906 a č. p. 57 z roku 1898 postavené podle návrhů stavitele Karla Málka.⁵⁴

Ze západního nároží Masarykova náměstí vychází ulice Nerudova, kde vznikala přízemní zástavba směrem na západ. Za pozornost zde stojí historizující přestavba domu č. p. 186 a 303, provedená Františkem Lautilem roku 1894, neorenesanční dům č. p. 191 z roku 1901, přestavba domu č. p. 192 z roku 1884 podle návrhu Karla Lissala, dvojdomek téhož autora z roku 1878 a neobarokní domek č. p. 194 postavený zednickým mistrem Janem Málkem.⁵⁵

V ulici Mikuláše Alše vznikl historizující dům č. p. 706, s geometrickými prvky, podle návrhu Karla Málka z roku 1907.⁵⁶

Ulice Široká, dnešní Naardenská, obsahovala z tohoto období dvě stavby, a to domy č. p. 145 z roku 1903 a č. p. 161 z roku 1878, druhý od zednického mistra Karla Lissala. K němu v roce 1911 přibyla přístavba jeviště, šatny a hostinských místností podle plánů stavitele Karla Málka.⁵⁷

V ulici Svatopluka Čecha se jednalo pouze o jeden historizující dům podle návrhu stavební kanceláře Jana Laštovky z Uherského Hradiště z roku 1909.⁵⁸

Dále lze pokračovat ulicí Bratří Lužů, která směřuje z východního nároží Masarykova náměstí směrem na jih k bývalé Nivnické bráně. Nacházely se zde dům č. p. 114 z roku 1891, v neorenesančním stylu od stavitele Josefa Drahoše; č. p. 116, který sloužil jako nadační dům města Uherský Brod a v roce 1892 ho stavebně upravil František Lautil; historizující dům č. p. 121 z roku 1896 od Jana Málka, neorenesanční dům pro pana Bicka č. p. 122 z roku 1895 od stavitele Josefa Schaniaka a neorenesanční přístavba domu 322 z roku 1898 od téhož autora. Nejvýznamnější z nich by zřejmě byl dům č. p. 124, postavený v roce 1876 v historizujícím neorenesančním stylu pro český peněžní ústav Občanská záložna. Dům se stal centrem vlasteneckého hnutí, scházeli se zde členové téměř všech místních českých spolků. Pořádaly se zde koncerty, divadelní představení a přednášky. V prvních letech 20. století prostory domu

⁵⁴ Jan Eliáš, *Uherský Brod-Boženy Němcové, dolní Valy, Hodinářská stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 10/16, s. 8-45.

⁵⁵ Jan Eliáš, *Uherský Brod-Boženy Němcové, dolní Valy, Hodinářská stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 10/16, s. 8-45.

⁵⁶ Idem, s. 4.

⁵⁷ Jan Eliáš, *Uherský Brod Seichertova, Široká, Svatopluka Čecha, Tovární, Tyršovi Sady, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 13/16, s. 26-31.

⁵⁸ Idem, s. 35-36.

využívaly především katolické spolky, a tak po roce 1918 přechází budova pod názvem Lidový dům do správy katolické tělovýchovné organizace Orel. Budovu zničil požár v roce 1976. Na konci ulice se nachází dům č. p. 502, který vznikl po zbourání Nivnické brány v roce 1874. Jako neorenesanční stavbu ho v roce 1890 upravil Jan Málek.⁵⁹

V ulici Neradice můžeme najít budovu pivovaru. Váže se k ní i projekt na neorenesanční dům pro Františka Janáčka z roku 1894 od stavitele Josefa Schaniaka [10] a na novostavbu z roku 1912, pravděpodobně podle plánu Karla Málka. Dále se zde nachází přesunutý židovský hřbitov, který zde vznikl v osmdesátých letech 19. století.⁶⁰

V ulici Hradišťská stojí patrové i přízemní domy, a to například dům č. p. 7 z roku 1879, zbudovaný podle plánů Františka Lautila, a dům č. p. 211 z roku 1884 a č. p. 212 z roku 1896, oba podle plánů téhož autora. Přízemní historizující stavba č. p. 266 pochází z roku 1891, neorenesanční rodinný dům Karla Málka z roku 1910 [11].⁶¹

Ulice Karla VI. směřuje ze západního nároží Mariánského náměstí směrem na sever. Obsahuje z daného období tři stavby. Jde o historizující dům č. p. 287 z roku 1878, provedený podle plánu Karla Lissala, který k němu navrhl i přístavbu hospodářského křídla v roce 1886, a přízemní dům č. p. 32 z roku 1904 postavený podle Karla Málka.⁶²

V ulici Pecháčkově se nacházela novostavba secesně historizujícího jednopatrového domu č. p. 141 z roku 1907, zbudovaného podle návrhu Karla Málka.⁶³

Ulice Ptylova se rozrůstala o přízemní zástavbu. Lze zde nalézt budovu č. p. 19 z roku 1912 od stavitele Karla Málka, secesně historizující dům č. p. 20 z roku 1910 od stejného autora, dále secesně historizující dům č. p. 23 podle projektu kanceláře Jana Laštovky, historizující dům č. p. 28, postavený podle plánů Karla Lissala z roku 1902, historizující objekt č. p. 31 od Jaroslava Beneše, dům č. p. 270 z roku 1893 a historizující dům č. p. 707 provedený podle plánů Jana Málka z roku 1907.⁶⁴

⁵⁹ Jan Eliáš, *Uherský Brod-Nehradice, Nerudova, pivovar, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 11/16, s. 30-49.

⁶⁰ Idem, s. 4-24.

⁶¹ Jan Eliáš, *Uherský Brod Hradišťská, Karla IV, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 15/16, s. 13-45.

⁶² Idem, s. 47-55.

⁶³ Jan Eliáš, *Uherský Brod Pecháčkova, Ptylova, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 12/16, s. 4-6.

⁶⁴ Idem, s. 14-49.

Mezi lety 1907 až 1914 proběhla výstavba dvou domů v ulici U Sboru. Dům č. p. 171 má fasádu geometrizující, dům čp. 172 od Karla Mála zas fasádu historizující.⁶⁵

Nová zástavba vznikala také na východním předměstí, a to v ulici Horní Valy. Zde se jednalo spíše o drobnější stavby z počátku 20. století. Patří sem neorenesanční přestavba domu č. p. 582 z roku 1907, secesní domek č. p. 600 pro Jana Blahu z roku 1914, dům č. p. 602 od Jaroslava Beneše, přestavba domu č. p. 603 podle návrhu Jana Mála, historizující dům s geometrickými prvky č. p. 605 z roku 1910, postavený podle plánů Karla Mála, jednoduchý domek č. p. 610 vzniklý podle projektu Karla Lissala, dům č. p. 621 z roku 1909 a historizující domek č. p. 622 z roku 1891.⁶⁶

V letech 1898 až 1899 vznikla na náklady města neorenesanční budova zemské reálky císaře Františka Josefa I., dnešní gymnázium Jana Amose Komenského. Valy před hradební zdí pomalu zaplňovala nová výstavba Riegrovy třídy z počátku 20. století. Vilky byly vystavěny v historizujícím stylu se secesními prvky. Jednalo se o domy č. p. 661, 660, 658, 499 a 500, stojící dnes po úpravách uliční sítě v ulici Pod Valy. Rovněž sem patří také domy historizující nebo secesně historizující od stavitele Karla Mála, a to č. p. 727 z roku 1910, secesně historizující č. p. 728 z téže roku a neobarokní vilka č. p. 738 z roku 1911. V návaznosti na tyto objekty vznikly v roce 1911 secesně historizující vilky v ulici Hodinářské č. p. 298, 299 a 301, taktéž od stavitele Karla Mála.⁶⁷

Těsně pod budovou dnešního gymnázia se nalézají ulice Seichertova, kde taktéž probíhala nová výstavba nebo rekonstrukce již stávajících domů. Zde se jednalo o domy s č. p. 149 – novostavba s historizujícími prvky na fasádě, dle návrhu zednického mistra Františka Lautila z roku 1897 –, č. p. 51 – neobarokní dům z roku 1897 vzniklý podle návrhu Františka Lautila – a dva domy rámuující schodiště směrem k nádraží, a to domy č. p. 496 a 497 [12].⁶⁸ K domu č. p. 496 byla provedena v roce 1908 přístavba dle návrhu zednického mistra Jaroslava Beneše a v roce 1914 tu byla vyprojektována přístavba skladiště s prádelnou u městských hradeb dle návrhu stavitele a inženýra Karla Kleina s prvky průmyslového historismu.

⁶⁵ Jan Eliáš, *Uherský Brod U Sboru, U Žlebu, drobná architektura, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 14/16, s. 4-17.

⁶⁶ Jan Eliáš, *Uherský Brod U Sboru, Horní Valy, Hradební, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 4/16, s. 12-48.

⁶⁷ Viz Eliáš (pozn. 53) s. 43-44.

⁶⁸ Jan Eliáš, *Uherský Brod Seichertova, Široká, Svatopluka Čecha, Tovární, Tyršovi Sady, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 13/16, s. 6-10.

A) STAVBY VEŘEJNÉ

1) ÚŘADY

V architektuře měst hrály od 19. století důležitou roli instituce státní správy a instituce obce. K prvním z nich patřily hlavně soudy, okresní úřady a pošta, k druhým pak sídla městské samosprávy a jejích úřadů, obecní školy, nemocnice, městské muzeum a různé městské finanční ústavy, například záložny nebo spořitelny. Všechny tyto instituce potřebovaly prostory pro své fungování, a pokud město nedisponovalo vhodnými budovami staršími – kterých například v Uherském Brodě bylo málo –, musely se vystavět nové, a to často podle projektů významných architektů té doby. Výzkum architektury měst proto nemůže stavby tohoto druhu přehlížet.

Politický okres Uherský Brod vznikl v roce 1849 jako součást Olomouckého kraje se třemi soudními okresy: Uherský Brod, Valašské Klobouky a Vizovice. Vedle okresního hejtmanství 1850 sídlily od roku v Uherském Brodě úřady okresního soudu, berní úřad a od roku 1870 okresní školní rada. Působnost úřadu se vztahovala na politickou správu, policii, zdravotnictví a součinnost finančních a vojenských správních orgánů. Po první světové válce zůstává struktura politická a soudní stejná, jen se mění název z okresního hejtmanství na okresní úřad.

Sídlem okresního hejtmanství byl dům č. p. 41 a 42 na Mariánském náměstí. Zde sídlily úřady státní politické správy do roku 1858, poté se úřady okresního hejtmanství přesunuly na radnici. Trestní soudní oddělení sídlilo od devadesátých let 19. století až do roku 1909 na Mariánském náměstí v prvním poschodí budovy hostince U Fuchsů (dům č. p. 65). V roce 1905 přesídlil obecní úřad do domu č. p. 136 na Dolním náměstí a všechny místnosti na radnici se pronajaly okresnímu hejtmanství. Pro nedostatek místa musely některé vedlejší úřadovny okresní politické správy hledat prostory v pronájmu, a to například v prostorách obecního domu č. p. 133⁶⁹ nebo v barokním takzvaném Panském domě. Tento problém s prostory vyřešila až výstavba úředních budov v dnešní ulici Svatopluka Čecha⁷⁰ v letech 1927 až 1929.

Po založení prvního českého peněžního ústavu, občanské peněžní záložny v roce 1869, se až koncem 19. století objevuje myšlenka založit další peněžní ústav, který by spravoval jmění uherskobrodských vkladatelů. V roce 1891 byl poprvé předložen záměr otevřít spořitelnu města Uherský Brod. Tato peněžní instituce nesloužila jen k ukládání peněz zámožnějších obyvatel a k drobným půjčkám pro jejich obchodní nebo stavební podniky, její další důležitá role

⁶⁹ Dnešní obchodní dům Bouda a Prouza.

⁷⁰ Zde se v současnosti nachází Odborné učiliště.

spočívala v tom, že poskytovala půjčky na stavební akce samotného města. V roce 1893 začala městská spořitelna úřadovat v několika místnostech v přízemí radnice. V roce 1905 kanceláře přesídlily do části domu č. p. 136 na Dolním náměstí a v druhé části sídlil již zmíněný obecní úřad.⁷¹ Tento dům byl v roce 1882 přestaven podle plánů stavitele Josefa Schaniaka.⁷²

2) POŠTA

Ve městě v padesátých letech 19. století převládala němčina, což se projevilo i na poště. Prvním poštmistrem se stal Jan Pánek, který se oženil se dcerou magistrátního rady Josefa Schreinerera, který držel měšťanský dům č. p. 132 v ulici Bratří Lužů.⁷³ „Pošta v nynějším slova smyslu neexistovala; zdejší pouhá sběrna dopravovala zásilky na poštovní úřad v Uherském Hradišti.“⁷⁴

V roce 1865 se vyčlenil samostatný telegrafní úřad. Obec pro něj zamýšlela získat místnost v domě č. p. 186 v místech hostince U černého orla, ale nakonec své místo našel v Kasárnách č. p. 116.⁷⁵ V roce 1885 byla ve městě zřízena pošta s dědičným poštmistrem v domě č. p. 132 v ulici Bratří Lužů. Jednalo se o jednu malou místnost, kde úřadovali pouze dva lidé.⁷⁶

V roce 1896 se pošta s telegrafním úřadem spojila a roku 1905 se odstěhovala také spolu s telegrafním úřadem do Panského domu, kde zůstala až do postavení nové poštovní budovy v druhé polovině 20. století.⁷⁷

3) MUZEUM

Kulturní rozvoj města vyvrcholil vybudováním uherskobrodského muzea. Podnětem k tomuto kroku se stalo otevření národopisné výstavy v roce 1894 v novém křídle staré školní budovy. Účelem této výstavy bylo seznámit obyvatelstvo s minulostí města a krásami okolí.

⁷¹Viz Tomeček-Gazdík-Zpurná (pozn. 8), s.241-248.

⁷² V roce 1938 je dům zbourán a na jeho místě je postavena budova nová, v pozdně funkcionalistickém stylu od brněnského architekta a urbanisty Oskara Pořísky, který též navrhoval obytný dům firmy Janáček v Neradicích č. p. 741.

⁷³ Viz Kučera (pozn. 6), s. 407.

⁷⁴ Viz Zemek-Bartoš-Kukula et al., (pozn. 5), s. 177.

⁷⁵ Idem, s. 206.

⁷⁶ Idem, s. 188.

⁷⁷ Idem, s. 206.

Výstava obsahovala bohatý archivní materiál, archeologické a numismatické exponáty, národopisnou expozici, Joža Úprka a Cyril Mandel vyzdobili sál několika obrazy.⁷⁸

O pořádání výstav se psalo i v *Rolnických listech*, kde stálo: „Když v roce 1887, na oslavu svého 25 letého trvání, pořádala jednota hospodářská v Uherském Brodě okresní výstavu plodin hospodářských a zahradnických, tu ozvaly se vážné hlasy, by výbor jednoty vzal v úvahu, zda nebylo by možno, odhodlati se ku pořádání krajské výstavy hospodářské.“⁷⁹

Výstava se také stala podnětem ke zbudování nových výstavních prostor a muzea. Návrh předložil Josef Václav Hauerland již v roce 1894.⁸⁰ K uskutečnění návrhu se přistoupilo až v roce 1898 v rámci jubilejních oslav. Pro umístění muzea byl vybrán boční trakt budovy odsvěceného Dolního kostela. Tento návrh schválil i zemský sněm a podpořil ho částkou 100 zlatých.⁸¹

Muzeum se slavnostně otevřelo 5. září 1898, ke stým narozeninám Františka Palackého.⁸² Během roku vznikla muzejní společnost, která přispěla k rozvoji muzea. Velkým příznivcem se stal hrabě Václav Kounic, který muzeu daroval cenné rodinné památky. Značný nárůst sbírkových předmětů nestačil kapacitě prostorů, a tak se vedení muzea snažilo o získání dalších prostor kostela.⁸³

Již v roce 1909 předložil Jan Kučera plány architekta Edmunda Chaury, ale nebylo je možno provést, kvůli hasičskému skladišti v kostele. V roce 1914 přišel stavitel Josef Jirásek s novými restauračními plány na přestavbu kostela [13], [14], [15]. Kvůli počátku první světové války se však k jejich provedení nedospělo.⁸⁴

4) ŠKOLY

S probuzením národního sebevědomí zesílily i boje o českou školu. V roce 1890, když se dostalo české zastupitelstvo k moci na brodské radnici, obrátila se pozornost k budování českých škol.⁸⁵

⁷⁸ Idem, s. 207.

⁷⁹ A. M. Nesňal, Krajská hospodářsko-průmyslová výstava v Uh. Brodě v roce 1895, *Rolnické listy* VI, 1894, č. 10, 16. 10., s. 1-2.

⁸⁰ Viz Zemek-Bartoš-Kukula et al., (pozn. 5), s. 207.

⁸¹ Idem, s. 207.

⁸² Idem, s. 207.

⁸³ Idem, s. 208.

⁸⁴ Idem, s. 208.

⁸⁵ Idem, s. 205.

Zemské reálné gymnásium

Jak napsal v roce 1934 Karel Tysovský, „nedostatek vyšších škol na Slovácku a neutuchající úsilí zasloužilých a pro věc nadšených měšťanů, zejména starosty Dr. B. Webera, F. Resky, zemského poslance F. Eliáše, lékárníka Ig. Seicherta a jiných, aby se Uh. Brod ucházel o českou reálku, způsobily, že podána v lednu 1895 zemskému sněmu žádost, podporována i německými a židovskými členy zastupitelstva, aby povolil zříditi v Uh. Brodě zemskou vyšší reálku s českým vyučovacím jazykem“.⁸⁶

V roce 1896 zemský sněm svolil, aby se otevřela česká zemská vyšší reálka v Uherském Brodě. Nové zemské gymnázium Františka Josefa I. dočasně sídlilo v domě č. p. 90 v dnešní Moravské ulici a část výuky probíhala v prostorách Panského domu. Kvůli nevyhovujícím podmínkám a nedostatečným prostorám bylo nutné vybudovat novou budovu gymnázia. Ze čtyř stavebních míst nejvíce vyhovoval pozemek zvaný Sbor.⁸⁷ Základní kámen posvětil olomoucký arcibiskup ThDr. Theodor Kohn. Výstavbu gymnázia provedly podle plánů firmy Beneš a Fey stavební firmy Jana Málka a Františka Lautila pod odborným dohledem architekta Edmunda Chaury.⁸⁸

S vykopávkou základů se započalo v dubnu a základní kámen byl položen a posvěcen dne 29. června 1898 a již v témže roce škola uvítala první žáky.⁸⁹

Zemské reálné gymnázium lze vidět již při příjezdu do Uherského Brodu od nádražní budovy. Tvoří tak spolu s věží kostela dominantu města. Jedná se o třípatrovou neorenesančně koncipovanou školní budovu, která má hlavní průčelí orientované směrem na západ a boční šestiosá průčelí směrem na jih a na sever. Hlavní průčelí je vertikálně členěno pětiosým rizalitem a horizontálně děleno kordonovými římsami, v závěru rizalitu pak zakončeno plechovou mansardovou střechou. Okna jsou lemována šambránami. Celá budova je zakončena sedlovou střechou po stranách zvalbenou[16],[17].

⁸⁶ Karel Tysovský, Zemské reálné gymnásium, in: Robert Jarušek, *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, Řada A, Svazek XIII, s. 47.

⁸⁷ Idem, s. 47.

⁸⁸ Viz Kučera (pozn. 6), s. 448.

⁸⁹ Viz Tysovský (pozn. 70), s. 47.

Škola na Mariánském náměstí

Po vydání nových školních zákonů z let 1868 a 1871 byla škola v Uherském Brodě ze čtyřtřídní rozšířena na pětitřídní, s obecným vyučovacím jazykem českým, a v následujících letech 1871 až 1872 na osmitřídní školu měšťanskou. Zemská školní rada svými výnosy nařizovala, aby se ve vyšších třídách vyučovalo německým jazykem. Metody poněmčeného vyučování přetrvávaly až do devadesátých let 20. století, kdy se vedení města opět dostalo do rukou česky smýšlejících občanů. Již v letech 1892 až 1893 byla otevřena česká obecná škola pro první až třetí třídu a každým rokem se rozšiřovala o jednu třídu vyšší. V letech 1895 až 1896 povolila zemská školní rada založit českou měšťanskou školu chlapeckou a dívčí. Ta však neměla dlouhého trvání, protože začala fungovat škola nová, a to vyšší zemská reálka, kam se spousta žáků přesunula. Proto se tato česká škola mezi lety 1899 až 1900 postupně zrušila, kvůli nedostatečnosti prostorů budovy se zbourala a na témže místě se postavila škola nová, vyhovující prostorovým požadavkům.⁹⁰

Na místě starší školy z roku 1859 se nacházely tři domy, na jejichž parcelách byla postavena nová školní patrová budova. V přízemí se nacházely byty učitelů a v patře učebny. Stavba měla jednoduchá průčelí, s patrem odděleným kordonovou římsou a s okny v pravoúhlých šambránách. Budova měla valbovou střechu. Před školou se nacházel pomník Jana Amose Komenského od kroměřížského akademického sochaře Jana Becka k 300 letům od učenčova narození, který byl slavnostně odhalen v roce 1892.⁹¹ Pomník byl později přesunut do Nivnice.⁹²

V roce 1908 se začalo s bouráním staré školy a již v letech 1909 až 1910 se zahájila výuka v nové školní budově,⁹³ která je dochována dodnes a slouží ke stejným účelům. Škola byla postavena podle návrhů Karla Málka a Jaroslava Beneše.⁹⁴

Mohutná dvoupatrová budova školy tvořila na počátku 20. století dominantu Horního náměstí. Hlavní budova má průčelí směrem do Mariánského náměstí, fasáda je členěna trojosým rizalitem. Přízemí má pásovou bosáž, patra jsou hladká, bez zdobení. Mezi okny fasádu člení pilastry, které probíhají skrz obě patra. Jejich hlavice zdobí ženská hlava s věncem a girlandy s ovocem. V horní části pilastrů jsou věnce s vavřínovými ratolestmi. Pod profilovanou korunní římsou probíhá vlysový pás se stylizovanými triglyfy a metopami.

⁹⁰ Viz Tomeček-Gazdík-Zpurná (pozn. 8), s. 255.

⁹¹ Slavnostní odhalení pomníku J. A. Komenského, *Uhersko-Brodské listy*, 1892, č.16., 23. 8., s. 2.

⁹² Socha přesunuta v roce 1956.

⁹³ Viz Tomeček-Gazdík-Zpurná (pozn. 8), s. 255.

⁹⁴ Idem, s. 259.

Patra horizontálně dělí profilové kordonové římsy. Pod okny se nachází drobný dekor a v rozích motiv lipových trojlistů. Nad korunní římsou se tyčí atikový nástavec, jenž je rozdělen drobnými pilíři, jeho střední díl se segmentově zvedá a ve vrcholu pod římsou se opět vyskytuje motiv ženské hlavy.

Boční průčelí budovy z ulice Přemysla Otakara II. vystupuje do ulice. V přízemí se nachází slepé okno a v prvním patře mělká nika s vyobrazením Jana Amose Komenského s žákem u stolu a s globusem, jenž nese nápis: „*Pojď sem dítě, uč se moudrým býti.*“ Niku lemují geometrizující svislé pásy. Na nároží se také v patře nachází vpuštěný obdélníkový panel, kde je pod girlandou napsán letopočet 1908. Hlavní budova je ve střední části zakončena mansardovou plechovou střechou s plechovou římsou na nárožích a pod římsou s plechovými orlicemi. Obě křídla mají střechu sedlovou, na koncích zvalbenou.

Směrem do ulice Komenského se nachází zkosené nároží v patře s arkýřem, který podpírají dvě postavy Slovanů. Průčelí přivrácené k náměstí je horizontálně členěno drobným páskováním ve fasádě a soklem z umělého kamene, vertikálně pak pětiosým rizalitem, který je zakončen segmentovým nástavcem s reliéfem postav věstící Libuše a Přemysla v pozadí s Prahou. V pravé části reliéfu se objevují postavy Slovanů. Průčelí do ulice Karla IV. a do dvora jsou hladká s profilovanou římsou. Tato část stavby je zakončena sedlovou střechou zvalbenou na nároží. Arkýř je završen strmou stříškou s makovicemi ve vrcholech. Jak už uvedeno, budovu navrhli stavitelé Karel Málek a Jaroslav Beneš. Jedná se o poměrně zajímavou secesní architekturu [18],[19],[20],[21],[22].

Hospodářská škola zimní

Hospodářská škola zimní, otevřená v roce 1893, přesídlila do nové budovy v Uherském Brodě v roce 1902. Na rozdíl od předcházejících škol, které se nacházely uvnitř města, stála tato škola jako solitérní objekt vně opevnění, poblíž železniční dráhy.⁹⁵

Budovu ve stylu industriálního historismu postavil Karel Málek podle vlastního návrhu. Z hlavního průčelí patrové stavby vystupuje pětiosý rizalit zakončený trojúhelníkovým štítem s kruhovým oknem, boční stranu člení rizalit trojosý. Budova má jednoduchá nároží z režného zdiva, okna v přízemí rámuje šambrány a v patře suprafenestry také z režného zdiva [23].

⁹⁵ Viz Komendová (pozn. 29), s.7.

Židovská škola

Školy v židovském městě, které se rozkládalo ve východní části historického centra Uherského Brodu, se ve vývoji lišily od ostatních škol ve městě, jelikož navazovaly na starší tradici židovského školství. Původní škola sídlila od roku 1846 v židovském městě č. p. 36. Další školou působící v židovském městě byla Höhere Töchterschule.⁹⁶ Pro tyto školy se v letech 1904 až 1905 postavila nová školní budova.⁹⁷

Nová židovská škola stála uvnitř židovského města a měla č. p. 823 (dříve 37).⁹⁸ Byla koncipovaná jako patrová rohová budova, její secesní styl se inspiroval pracemi školy Otto Wagnera. Fasádu vertikálně člení nárožní dvousý rizalit, horizontálně kordonová římsa, vrchní patro profilovaná římsa korunní. V patře rizalitu se nacházejí dvě slepá okna. Pilastry mezi okny zakončují hlavice s ženskými hlavami, velmi podobnými hlavám na škole na Mariánském náměstí. Prostor nad okny je vyplněn ozdobami z popínavých rostlin. Přízemí dále člení pásová bosáž. Patro zdobí věnce s vavřínovými ratolestmi a celá fasáda má drobný florální dekor. Rizalit korunuje atika [24].

V roce 1901 v Uherském Brodě rabín Moritz Jung⁹⁹ založil židovské gymnázium a roku 1910 ješivu,¹⁰⁰ která sloužila k vyššímu vzdělání.¹⁰¹ Tyto školy však po jeho odchodu zanikly.

5) SPOLKY

V poslední třetině 19. století nastal v Uherském Brodě velký rozmach spolkové činnosti, umožněné novou rakouskou ústavou z roku 1861. Spolky se od roku 1876 scházely převážně v domě č.p. 124 v ulici Bratří Lužů [25]. V roce 1891 vznikla v Brodě místní tělocvičná jednota Sokol, v roce 1904 byl založen její ženský odbor.¹⁰² Sokol vybudoval svůj stadion v roce 1925 a sokolovnu dokonce až v roce 1931.¹⁰³ V roce 1894 byl založen Spolek paní a dívek českých „Božena Němcová,“ který podstatně přispěl nejen k uvědomění a vzdělání brodských žen, ale

⁹⁶ Vyšší škola dívčí.

⁹⁷ Viz Tomeček (pozn. 4), s. 122.

⁹⁸ Viz Tomeček (pozn. 4), s. 123.

⁹⁹ Jeden z průkopníků moderního židovského školství v Haliči a na Moravě.

¹⁰⁰ Viz Fiedler (pozn. 17), s. 167.

¹⁰¹ Zejména k výuce Talmudu a židovského náboženského práva Halachy.

¹⁰² František Opletal, Sokol, in: Robert Jarušek, *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, 1934, Řada A, Svazek XIII, s. 57.

¹⁰³ Idem, s. 57.

svou bohatou knihovnou položil základ nynější veřejné městské knihovně. Téhož roku vznikl spolek Vlasta, který měl za úkol ošacení chudých školních dívek. Rozmach kulturního rozvoje vrcholil vybudováním uherskobrodského muzea, které se nacházelo v části husitského kostela. Muzeum bylo slavnostně otevřeno 5. září 1898.¹⁰⁴ Ve městě od roku 1887 vydávala Hospodářská jednota *Rolnické listy*, po počestění města od roku 1892 vycházely *Uherskobrodské listy* a od roku 1906 pokrokové *Zájmy lidu*.¹⁰⁵ Dne 4. června 1908 při Spolku katolických tovaryšů byl založen tělocvičný odbor a o rok později si dal též oficiální název Orel. Cvičival v sálu U Rochů (dnešní Naardenská ulice).¹⁰⁶

6) SOCIÁLNÍ A ZDRAVOTNÍ PÉČE

Po roce 1850 byl ve městě zřízen zdravotní obvod. Na školách se konaly přednášky o osobní hygieně a prevenci nemocí. Ve dvacátých letech 20. století se zakládaly i poradny pro matky s dětmi, aby se snížila dětská úmrtnost.¹⁰⁷ V roce 1900 působili ve městě tři lékaři a tři porodní asistentky, městská nemocnice s osmi lůžky, dva chudobince (městský a židovský) a sirotčinec [26] (s 28 dětmi).¹⁰⁸ V roce 1919 vzniká také spolek Československého červeného kříže v Uherském Brodě.

B) CÍRKEVNÍ STAVBY

Dostavba věže kostela Neposkvrněného početí Panny Marie

Jako nejvýznamnější sakrální stavbu tohoto období zmíním dostavbu věže ke kostelu Neposkvrněného početí Panny Marie v Uherském Brodě. Kostelu byl položen základní kámen 12. června 1717. Starší uměleckohistorická literatura soudila, že projekt kostela vypracoval už koncem 17. nebo začátkem 18. století vynikající italský architekt Domenico Martinelli, který působil déle než deset let ve službách rodiny Kouniců a v Uherském Brodě se s ním spojovala též budova Kounicových jízdáren, zvaných Baraník, a budova Panského domu.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Viz Zemek-Bartoš-Kukulka (pozn. 5) s. 207.

¹⁰⁵ Idem, 212.

¹⁰⁶ František Goldmann–Jan Jančařík, Jednota Československého Orla v Uherském Brodě, in: Robert Jarušek, *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, Řada A, Svazek XIII, s. 59.

¹⁰⁷ Vladimír Stojan, Sociální a zdravotní péče v Uherském Brodě, in: Robert Jarušek, *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, 1934, Řada A, Svazek XIII, s. 52.

¹⁰⁸ Viz Zemek-Bartoš-Kukulka (pozn. 5) s. 211.

¹⁰⁹ Viz Tomeček-Gazdík-Zpurná (pozn. 8) s. 23. – Nověji k tomu Hellmuth Lorenz – Jiří Kroupa – Radka Miltová – Stanislav Bohadlo, *Domenico Martinelli: Tvář génia barokní architektury*, Město Rousínov 2006.

K Martinelliho autorství by ukazovala vysoká architektonická hodnota kostela ve stylu klasicizujícího baroka. Pravděpodobně ho však vyprojektoval jiný, mladší architekt.

Kostel tvoří protiklad k radnici na druhé straně náměstí a vytváří s ní dvojici symbolů správy církevní a správy světské, což je z urbanistického hlediska nepříliš obvyklé.¹¹⁰ Objednavatelem stavby byl Dominik Ondřej z Kounic, avšak stavba byla dokončena a vysvěcena až roku 1733,¹¹¹ a to již za jeho syna Maximiliána Oldřicha Kounice.¹¹² Jaroslav Hlobil v roce 1934 zaznamenal, že „*věže patron nepostavil, vylouvuje se, že se k tomu nezavázal – jen základy na tři sáhy vysoké byly položeny. Odtud posměšek, že v Brodě mají kostel bez věže, kasárnu bez vojáků a kašnu bez vody*“.¹¹³

Věž totiž byla dostavěna až o století později, mezi lety 1879–1881, a to podle návrhu arcibiskupského architekta Gustava Meretty a na popud olomouckého a kroměřížského kanovníka, brodského děkana a faráře Františka Knappa. Na výstavbu věže se využívalo zdivo ze zbouraných městských bran a také se konala dobrovolná sbírka, kdy důvěrníci chodili od domu k domu a vybírali drobné příspěvky od obyvatelstva na její výstavbu.¹¹⁴

Věž kostela dotvořila nejen ráz budovy, ale i celého náměstí. Stojí při závěru presbytáře a je tak situována na západní straně kostela, aby nezasahovala do náměstí. Meretta ji navrhnul v neobarokním stylu, což koncem sedmdesátých let ještě nebylo běžné, a vytvořil v ní velmi kvalitní dílo z architektonického i urbanistického hlediska. Věž je jednoosá, spojená s hmotou kostela římsami. Okna věže ve třech patrech mají v šambrány s uchy. Člení ji pilastry s hladkými dříky a kompozitními hlavicemi. Okna zvonicevé nástavby uzavírají pevné šupinové okenicí. Ukončuje ji korunní římsa se zubořezem na všech čtyřech stranách, jejíž tvar uhýbá ciferníku věžních hodin. Střecha věže se skládá z osmiboké bání lucerny, makovice, špice knoflíku a kříže a na rozdíl od vlastní střechy kostela je kryta měděným plechem.¹¹⁵ Na severním boku čteme pamětní nápis [27],[28],[29],[30],[31].

¹¹⁰ Tomeček-Gazdík-Zpurná (pozn. 8), s. 23.

¹¹¹ Vysvěcen dne 25. října olomouckým světícím biskupem hrabětem z Egkhu.

¹¹² Jaroslav Hlobil, *Katolické kostely, kaple a sochy*, in: Robert Jarušek, *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, 1934, Řada A, Svazek XIII, s. 16.

¹¹³ *Idem*, s. 16.

¹¹⁴ Pamětní spis o vystavění věže kostela, 1881, Uherský Brod., s. 1-2.

¹¹⁵ Jan Eliáš, *Uherský Brod, stovebně historický průzkum centra památkové zóny*, Brno 1994, s. 5.

Hřbitovní kaple na městském hřbitově

Kaple se nachází na městském hřbitově u bývalé Hradištské brány.¹¹⁶ Stavba z roku 1862 vznikla podle návrhu neznámého autora, koncipovaná je jako neorománská stavba [32]. Za jejím zbudováním stál finanční odkaz měšťana Ignáce Vrabce sbírky farníků. Původně její návrh vyhotovil roku 1859 stavitel Johann Stehliczka, ale nerealizoval se [33].¹¹⁷

C) TECHNICKÉ A PRŮMYSLOVÉ STAVBY

Pivovar Janáček

Pivo se v Uherském Brodě vařilo od dob založení města, panský pivovar pracoval od 16. století. V roce 1883 si ho pronajal František Janáček, avšak měl potíže s prodloužením smlouvy, a tak již v roce 1894 postavil vlastní nový moderní pivovar.¹¹⁸ Pivovar Janáček se nacházel jako členitý průmyslový stavební soubor na svažitém terénu na východním předměstí Uherského Brodu v ulici Neradice. [34] Hlavní budova pivovaru pochází z devadesátých let 19. století. Hlavní budova zahrnovala tovární komín, sladovnu, varnu, spilku a sklepy. Objekt původně zdobily fasády v duchu industriálního historismu. Avšak po válce byl omítnut břízolitem, detaily industriálně historizující fasády se tak jen částečně dochovaly na severním a východním průčelí – segmentové frontony a římsa. Nejzachovalejší podobu z konce 19. století vykazují interiéry sladovny, zejména dvě spodní podlaží rozvržená na způsob příčně klenutého trojloží na litinových sloupech s žebrovými hlavicemi. Východně od varny byla situována samostatná budova spilky s valeně klenutými sklepy v jádru.

Rokem 1894 se také datuje novostavba historizujícího jednopatrového domu pro majitele, která se nacházela jižně od varny na protější straně dvora. Stavbu projektoval J. Novák a řídil uherskohradištský stavitel Josef Schaniak. Budovu ve třicátých letech 20. století přestavěl ve funkcionalistickém stylu brněnský architekt Oskar Poříška. V meziválečném období tu byl vybudován park s rybníkem, dnes již vypuštěným. Do parku vede balustrádové schodiště, jehož historizující detaily jsou z betonu a umělého kamene. V parku stojí také funkcionalistický altánek.

¹¹⁶ Jan Eliáš, *Uherský Brod U Sboru, U Žlebu, drobná architektura, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 14/16, s. 30.

¹¹⁷ Viz Tomeček-Gazdík-Zpurná (pozn. 8) s. 132-133.

¹¹⁸ Robert Jarušek, Uherskobrodský pivovar, in: Robert Jarušek, *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, 1934, Řada A, Svazek XIII, s. 59.

Budova se nadále využívá, prošla však modernizací kvůli novým požadavkům na výrobu. V areálu parku se konají různé kulturní akce, například pivní slavnosti, kdy je možné nahlédnout i do vnitřku pivovaru.

Městská elektrárna

Na počátku 20. století, za starosty Huberta Herolda (1905 - 1919),¹¹⁹ bylo nutné vylepšit kvalitu života ve městě, a tak zřídit městskou elektrárnu, která by vystačovala novým potřebám obyvatel města a která by splňovala požadavky na kapacitu spotřeby elektrického proudu, osvětlování ulic a bytů a pro průmyslové účely. Zřízena byla jako jedna z prvních elektráren na východním Slovácku.¹²⁰

Elektrárna se nacházela mezi nádražím a bývalou městskou bránou [35]. Stavbu technických částí zařizovala firma Křížík z Prahy v ceně cca 95 000 korun a dalších cca 41 000 korun si vyžádaly náklady na strojní zařízení.¹²¹ Samotnou budovu elektrárny pak zbudovala firma stavitele Karla Málka v roce 1913 [36],[37],[38],[39]. Současně s výstavbou sítí se řešilo napojení i okolních vesnic Nivnice a Vlčnova a vyjednávalo se o připojení lázní Luhačovic. Ještě před první světovou válkou elektrárna dodávala proud 630 spotřebitelům. Po válce jejich počet stoupl na 1300 a na základě toho se přistoupilo k její částečné úpravě a přestavbě.¹²² Ve čtyřicátých letech 20. století byla přestavěna podle projektu Stanislava Kotka na obecní bytový dům.¹²³

Budovu člení rizality zakončené trojúhelníkovými štíty, má valbovou nebo polovalbovou střechu. Fasáda byla historizující, s prvky směřujícími ke geometrické secesi [40].

¹¹⁹ Viz Zemek-Bartoš-Kukula et al., (pozn. 5), s. 417.

¹²⁰ Otakar Lužný, Elektrárna královského města Uherského Brodu. In: Robert Jarušek, *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, 1934, Řada A, Svazek XIII, s. 90.

¹²¹ Idem, s. 90.

¹²² Idem, s. 90.

¹²³ Jan Eliáš, *Uherský Brod ulice Boženy Němcové, Dolní Valy a Hodinářská, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 3/16, s. 28–29.

D) STAVBY SOUKROMÉ

Zámeček Obora

Zámeček sloužil jako letní sídlo JUDr. Václavu Kounicovi a byl označován jako letohrádek. Hrabě původně zamýšlel postavit své letní sídlo na sever od hradeb na panském poli. Nakonec byl letohrádek postaven asi osm kilometrů od města Uherský Brod, poblíž obce Drslavice. Obora, původně oplocená kvůli chovu daňků, o rozloze 8,7477 ha, se rozkládala na katastru obcí Vlčnov, Veletiny a Drslavice.¹²⁴

První práce na pozemku proběhly v roce 1903 a v tomto roce se také zámeček začal stavět. Byl realizován podle návrhů architekta Václava Wittnera.¹²⁵ Mezi Václavem Kounicem a architektem Wittnerem probíhala korespondence, ve které architekt informoval o různých materiálech, možných dodavatelích a všech možných úpravách. V letech 1905 až 1907 proběhly na budově změny, které si navrhl sám hrabě. V korespondenci řešili i opravy, například trhlínu ve schodišti.¹²⁶ Na stavbě pracovali místní dělníci, ale i zahraniční štukatěři, kteří zdobili společenské místnosti. Měla adresu Drslavice, číslo popisné 114. Zámeček byl dokončen v roce 1904 a tehdy také proběhla kolaudace, jíž se zúčastnil stavitel, architekt, rada obce Drslavic a také inspektor panství, dr. Stojan, který odsouhlasil nezávadný zdravotní a hygienický stav zámku.¹²⁷

Zámeček Václav Kounic věnoval nastávající manželce Josefíně Horové. Lidé ho proto začali nazývat „*Pepčín*“.

Půdorys tvořil kruh [41]. Zámeček měl tři obytná patra a předsunutou čtyřpatrovou kulatou věž s funkcí otevřené rozhledny. Kruh byl v každé čtvrtině prolomen pseudorizalitem se štítem, kromě předního pohledu, kde se místo pseudorizalitu a štítu nacházela věž [42]. Budova byla navržena kvůli vyvýšenému terénu jako vícepatrová, aby zapadla do reliéfu krajiny. Postavena byla v pseudorománském slohu, jemuž též říkáme styl arkádový či obloučkový, *Rundbogenstil*.¹²⁸ Také ji můžeme zařadit do poslední fáze historismu, a to do historismu eklektického, jelikož stavbu doplňovaly moderní prvky. Do hlavního křídla zámku vedlo dvojité točité schodiště, které vyústovalo na balkón, jenž se nacházel ve zvýšeném

¹²⁴ Ivan Juříčka, Obora-volné pokračování Procházek Uherským Brodem a okolím, *Brodský zpravodaj*, Uherský Brod, 2002, č.3, s.9.

¹²⁵ Oldřich Klobas, *Šlechtic nejen rodem. Václav hrabě Kounic*, Brno 1993, s. 78.

¹²⁶ Historické muzeum ve Slavkově u Brna, Kounicové, karton 1963/1-6, datováno 1906-7.

¹²⁷ SOA Uherské Hradiště, Archiv obce Drslavice, Stavba Kounicovského letohrádku Obora 1903-1905, karton 13, i.č.99, datováno 4.10.1904.

¹²⁸ Wilfried Koch, *Evropská architektura*, Praha 1998, s. 273.

přízemí. Spodní patro zámku bylo obloženo kameny. První dvě patra prolamovala oblouková okna, poslední patro mělo okna menší a sdružená. Celý zámeček byl zakončen cimbuřím. První patro od přízemí pomyslně dělilo zábradlí a vyústění dvojitého schodiště. Druhé patro horizontálně členila kordonová římsa. Dominantou hlavního křídla se stala kulatá čtyřpatrová věž, rovněž zakončená cimbuřím. Každé patro věže zdobily lizény s obloučkovým vlysem. Od druhého patra věže se v každém jejím patře nacházel vždy jeden pokoj pro hosty. Na zadní straně věže byla již zmíněná otevřená rozhledna čtvercového půdorysu, ke které vedlo plechové schodiště z věže. Střed zámečku tvořilo atrium kryté kruhovou plechovou střechou. Na zadní straně vedla vrata do vozovny a konírny, na boku také vchod do sklepa. Rozmístění pokojů bylo dáno půdorysem [42].¹²⁹

V suterénu se nacházely technické místnosti: sklepy, kůlna, konírna, prádelna, žehlírna, lednice, jeden pokoj a byt kočího.

Zvýšenému přízemí dominovala kruhová společenská místnost atria s velkým lustrem, štukovým stropem a s okny umístěnými o patro výše. V tomto patře byla umístěna také oválná jídelna s balkonem, tři pokoje a chodba, jeden z pokojů sloužil jako knihovna. Ta byla chloubou Václava Kounice, obsahovala na 3000 hodnotných i cizojazyčných knih a množství malířských děl, především holandských mistrů. Podstřeší pak bylo určeno výhradně hostům Václava Kounice. Tři obdélníkové a jeden kruhový pokoj ve věži doplňovaly prostory ve výseči, které byly upraveny do tvaru lunet. Každý pokoj navazoval na chodbu nacházející se na obvodu. Parkety se údajně skládaly ze tří druhů dřeva a každý pokoj byl laděný do jiných barev. V některých pokojích se také nalézala kachlová kamna.¹³⁰ V každém patře se nacházelo sociální zázemí s barevnými kachličkami. K technickému zázemí patřil kotel na ohřev vody a také telefon.

Od zámku vedla štěrková cesta a od areálu obory dal Václav Kounic vybudovat kostkovanou silnici, které se říkalo „*Hraběcí*“.¹³¹

Majetek zámku byl v dubnu r. 1945 vydrancován a poničen sovětskou armádou, zbytek rozkraden obyvateli Vlčnova a Drslavic. V roce 1981 byl zchátralý zámek srovnán se zemí. Zbourání tohoto zámečku vnímám jako velkou škodu, protože podle dobových fotografií šlo o pozoruhodnou stavbu. Na svou dobu byl už lehce staromódní, mohl totiž být postaven

¹²⁹ SOA Uherské Hradiště, Archiv obce Drslavice, Stavba kounicovského letohrádku Obora 1903-4, karton 13, i.č. 99.

¹³⁰ Elen Sladká, Zámeček Pepčín, *Brodský zpravodaj*, Uherský Brod, 2002, č.3, s.8.

¹³¹ Josef Kukulka, Kounicův zámeček, *Malovaný kraj*, 1977, ročník 13, č.3, s.18.

v secesním slohu nebo alespoň se secesními prvky. Dnes na stejném místě stojí obnovené základy, sochy hraběte a jeho manželky a dřevěný altánek s posezením, sloužícím jako turistický cíl [43].

Domy čp. 298, 299, 301

Vilky se nacházejí v ulici Hodinářské. Byly postaveny na počátku minulého století jako mikrokolonie secesně historických domů. Výstavba proběhla podle návrhů stavebníka a stavitele Karla Málka z roku 1911 [44]. Jednalo se o trojici přízemních staveb. Původně měly sloužit samotnému Karlu Málkovi a Otovi Málkovi. U všech tří staveb je jednolitá fasáda prolomena rizalitem se štítem. Na sedlových střechách se nacházejí vikýře s volskými oky, kubizující motiv a trojúhelník s trojlistem. V prostředním domě rizalit doplnil balkon a zakončil ho mírně zalamovaný štít. Poslední dům má rizalit ukončený stupňovitým štítem a je na něm patrný vliv historizujícího slohu neogotiky. Fasády domů doplňovalo bohaté zdobení v secesně historizujícím duchu.¹³²

Dům č. p. 202

Objekt je novostavbou na Masarykově náměstí z roku 1905, vznikl podle plánů Karla Málka.¹³³ Je koncipován jako řadový patrový dům s obchodně využitým přízemím.

Hlavní trojosé průčelí do náměstí má neorenesanční tvarosloví. V levé části budovy se nachází vstup. Přízemí zdobí rustika, od patra je odděluje profilovaná kordonová římsa, patro člení pilastry. Okna mají šambrány s uchy. Nad pilastry probíhá obloučková lunetová římsa na profilovaných konzolách. V čele lunet se nachází florální dekor. Nad římsou se tyčí atikový nástavec, po stranách s volutami a s kanelovanými pilastry, nad nimiž je profilovaná archivolta. Pilastry nesou kladí s římsou. Na dům navazuje patrové dvorní křídlo. Přední dům je zastřešen podélnou sedlovou střechou, dvorní křídlo střechou pultovou [45].

¹³² Viz Eliáš (pozn. 53) s. 43-44.

¹³³ Idem, s. 52-53.

Dům č. p. 496

Dům č. p. 496 v Seichertově ulici stojí na místě bývalých městských hradeb vedle schodů spojujících město a nádraží, které také vznikly v té době. Stavitelem byl Josef Schaniak a prádelnu dostavěl Karel Málek; obě stavby pocházejí z roku 1900.

Z uliční strany je dům přízemní, směrem k nádraží se nachází svah a dům je do něj zahlouben. Průčelí se vyznačuje bohatým secesně historizujícím zdobením. Po stranách má dva dvouosé rizality s trojúhelníkovými štíty. Střechu tvoří tři sedla. Kolem oken obíhají pravoúhlé šambrány s kapkami. Zadní fasáda domu má stejné členění jako fasáda přední.

Dům č. p. 728

Dům stojí v ulici Pod Valy, dříve nazývané Riegrova třída. Vznikl na objednávku Karla Matyáše a jako secesně historizující dům ho postavil Karel Málek podle vlastního návrhu v roce 1910.

Hlavní průčelí po stranách zdobí nárožní polygonální věžičky s cibulovými stříškami, mezi nimi se nachází volutový štít se segmentovým nástavcem. Štít doplňuje ve střední části arkýř s balkónkem. Po pravé straně se z věžičky vybíhá obloučková atika. Na bočním průčelí je trojúhelníkový štít opatřen dřevěným dekorem s prvky regionální architektury. Okna rámuje pravoúhlé šambrány [46].

5. ZÁVĚR

Do uherskobrodských *Rolnických listů* napsal v roce 1893 Karel Kříž zajímavou úvahu o lidských obydlích. „Příbytky vyplňují před důležitý úkol v životě lidském“, napsal tento autor: „Ony poskytují přístřeší a ochranu před zlobou a povětrností, v nich uchováváme majetek a provozujeme živnosti a v nich společným obcováním navzájem si vezdejší pobyt oblažujeme. V příbytku trávíme celý věk!

Zájem každého směřuje proto k tomu, aby vším důmyslem příbytek svůj dle časového pokroku tak upravil a zdokonalil, pobyt v něm prospíval jeho zdraví a zvyšoval jeho pohodlí. Ano příbytky a osady svědčí o výši vzdělanosti, o zámožnosti, o vkusu a o povaze obyvatelů, o jejich svéráznosti – jsou vůbec jevištěm života národního.“¹³⁴

Svůj výzkum jsem započala se záměrem shrnout a interpretovat architekturu a urbanismus města Uherský Brod v letech 1850–1914. Při výzkumu jsem trvale narážela na nedostatek pramenů o brodské architektuře tohoto období. Projevilo se to tak, že jsem byla nucena stavby popisovat hlavně na základě dobových plánů, které publikovaly stavebně historické průzkumy,¹³⁵ a z dobových fotografií.¹³⁶

Nejprve jsem stručně shrnula historické souvislosti daného období, protože se mi to jevilo nezbytné pro zasazení do kontextu vývoje města, od čehož se odvíjí architektura i urbanismus.

Ve srovnání s většími městy v okolí, například s Uherským Hradištěm nebo Hodonínem, se v období let 1850 až 1914 stavělo v Uherském Brodě méně. Město v druhé polovině 19. století a počátkem 20. století neprodělalo žádnou mimořádnou stavební změnu kromě výstavby škol a věže farního kostela. Jeho rozvoj byl značně zpomalený, ať už se jednalo o bourání městského opevnění nebo o počátek výstavby průmyslových zón. Město také zaostávalo z hlediska hygieny, protože kanalizace byla vybudována až v roce 1913. Na druhou stranu se ale angažovalo ve stavbě škol, kde se ostatně konaly přednášky o osobní hygieně a prevenci nemocí.

¹³⁴ Karel Kříž, Úprava osad a příbytků, *Rolnické listy*, 1893, č. 10., 16. 10., s. 1.

¹³⁵ Viz Eliáš (pozn.14).

¹³⁶ Viz Tomeček-Gazdík-Zpurná (pozn.8).

Z hlediska architektury jsem zápolila s nedostatkem materiálů a s faktem nedochovaných staveb. Většina domů z tohoto období je již zrekonstruována, tudíž je zničena jejich historizující fasáda vinou necitelných oprav. Fasády jsou zatepleny, popřípadě omítnuty břízolitem, a dekor buď úplně vymizel, anebo je zjednodušen a zploštěn. Hlavní vlna těchto oprav ovšem proběhla už v sedmdesátých letech 20. století, a to podle projektů brněnského pracoviště SÚPRMO (Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů). Značně přestavěny a zmodernizovány jsou i technické stavby, jako například budova pivovaru Janáček. Vybrala jsem si i stavbu, která už nestojí, ale je zajímavá svým půdorysem. Tou je zámeček Obora, který se nacházel mimo město, ale je s ním úzce spjat díky stavebníkovi Václavu Kounicovi.

Architekturu Uherského Brodu hodnotím ve srovnání s většími městy jako průměrnou. Stavby byly většinou budovány podle návrhů místních stavitelů, s výjimkou věže děkanského kostela, gymnázia a zámečku Obora. Obecným pravidlem bylo, že kdo chtěl architekturu moderní a kvalitně zpracovanou, musel si připlatit. Nejmodernější stavby byly stavby průmyslové, které kvůli výrobním a technickým požadavkům musely jít s dobou a být modernější, a tak se oddělily od stále historizujících obytných domů.

6. SUMMARY

I have started my research with the intention to summarize and interpret the architecture and urbanism of the city Uherský Brod in the years 1850 - 1914. Throughout the research I was constantly encountering the lack of materials about the city architecture from this period. Due to this fact I was forced to describe the buildings by the original blueprints from the city's architectonic-historical research and old photographs.

Firstly, I briefly summarize the historical context because I find it important in regards of the context of the city development, to which the architecture and urbanism connected.

In terms of the urbanism in the years of 1850 – 1914, there were far less constructions happening in comparison with the bigger cities close by, like Uherské Hradiště or Hodonín. Except for the construction of schools and the church tower, Uherský Brod did not undergo any major constructions or adjustments in the second half of the nineteenth and early twentieth century. The city was considerably backward then, whether it was the late demolition of town fortifications or the start of the building of an industrial zone. It also suffered from a lack of hygiene as the sewerage system was not built until 1913. On the other hand, the city assisted the schools, where lectures about personal hygiene and disease prevention were taking place.

As I mentioned before, I was struggling with the lack of architectonic materials and too few preserved buildings. Most of the original buildings from this period were already reconstructed and therefore their historical façade was destroyed. Buildings were insulated in the reconstruction works and the decor completely disappeared or was simplified and flattened. The biggest wave of reconstructions happened in the seventies by a SÚPRMO firm from Brno. Façades were thermally insulated or plastered with brizolit. Technical buildings, like the Janáček brewery, were also considerably rebuilt and modernized. I have also chosen a building, which does not stand today, but is interesting because of its ground plan. This building is called chateau Obora, which was located outside of the city and was built by Václav Kounic. In my opinion, the overall architecture of the city is mediocre in comparison with the bigger cities. Buildings were constructed by the blueprints of local builders (except for chateau Obora). The general rule was, if someone wanted a more modern or better-quality work, they had to pay more. The most modern buildings were the factory buildings, which had concede and become more modern due to the manufacturing and technological demands, and so they set apart from the more historical family houses.

7. SEZNAM POUŽITÝC PRAMENŮ A LITERATURY

Archivní prameny

Archiv Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, fond plány, neinventarizováno.

Fotoarchiv Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, neinventarizováno.

Státní okresní archiv Uherské Hradiště, *Archiv obce Drslavice*, Stavba Kounicovského letohrádku Obora 1903-1905, karton 13, inv.č.99, datováno 4.10.1904.

Státní okresní archiv Uherské Hradiště, *Archiv obce Drslavice*, Stavba Kounicovského letohrádku Obora 1903-4, karton 13, inv.č. 99.

Státní okresní archiv Uherské Hradiště, *fond Farní úřad Uherský Brod*, inv. č. 390.

Literatura

- František Bábíček, *Uherský Brod na starých pohlednicích 1892-1948*, Uherský Brod 2013.
- František Bábíček, *100 let obchodu a řemesel v Uherském Brodě 1850-1950*, Uherský Brod 2018.
- Josef Bartoš - Jindřich Schulz - Miloš Trapl, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960*, Svazek VIII., Ostrava 1982.
- Jan Eliáš, *Uherský Brod, stavebně historický průzkum centra památkové zóny*, Brno 1994.
- Jan Eliáš, *Uherský Brod, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 1-16.
- Jiří Fiedler, *Židovské památky v Čechách a na Moravě*, Praha 1992.
- Jan Hanzlík - Jana Zajoncová - Lenka Hájková et al., *Teplice: architektura moderní doby: 1860-2000, Teplitz: Architektur der modernen Zeit: 1860-2000*, Ústí nad Labem 2016.
- Martin Horáček, *Přesná renesance v české architektuře 19. století: dobová diskuse o slohu*, Olomouc 2012.
- František Goldmann – Jan Jančařík, Jednota Československého Orla v Uherském Brodě, in: Robert Jarušek, *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, 1934, Řada A, Svazek XIII, s. 59.
- Petr Chvíla, *Vývoj vnitřní prostorové struktury Uherského Brodu* (diplomní práce), Katedra geografie, PřF UPOL, Olomouc 2014.
- Robert Jarušek et al., *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, Řada A, Svazek XIII. Uherský Brod 1934.
- Robert Jarušek, Uherskobrodský pivovar, in: Robert Jarušek, *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, 1934, Řada A, Svazek XIII, s. 59.
- Ivan Juříčka, *Obora-volné pokračování Procházek Uherským Brodem a okolím*, *Brodský zpravodaj*, Uherský Brod 2002, č.3, s.9.
- Aleš Kapsa, *Uherskobrodská farnost XX. století*, Uherský Brod 2005.
- Jaroslav Klenovský, *Židovské památky Zlínského kraje*, Zlín 2010.
- Oldřich Klobas, *Šlechtic nejen rodem. Václav hrabě Kounic*, Brno 1993.

Wilfried Koch, *Evropská architektura*, Praha 1998.

Nelly Komendová, *Plošný průzkum, zhodnocení a dokumentace architektonického a kulturního dědictví 19. a 20. století*, Uherský Brod 2009.

Jan Kučera, *Paměti královského města Uherský Brod*, Uherský Brod 1903.

Josef Kukulka, Kounicův zámek, *Malovaný kraj XIII*, 1977, č. 3.

Otakar Lužný, Elektrárna královského města Uherského Brodu. In: Robert Jarušek, *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, 1934, Řada A, Svazek XIII.

Otakar Lužný, Vodovod královského města Uherského Brodu. In: Robert Jarušek et al., *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, 1934, Řada A, Svazek XIII.

Jaroslav Marek – Petr Sikula – Jiří Veselý et al., *Dramata města: dějinami Uherského Brodu a jeho obyvatel*, Uherský Brod 1991.

Marcela Marková, *Architektura Uherského Brodu v letech 1900 až 1950* (postupová práce), Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 2006.

Jaroslav Meluzin, *Program regenerace městské památkové zóny Uherský Brod*, Uherský Brod 2017.

M. Nesňal, Krajinská hospodářsko-průmyslová výstava v Uh. Brodě v roce 1895, *Rolnické listy* VI, 1894, č. 10, 16. 10.

František Opletal, Sokol, in: Robert Jarušek, *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, 1934, Řada A, Svazek XIII, s. 57.

Richterová Tereza, *Nádražní budovy na trase Staré Město u Uherského Hradiště – Luhačovice*, Katedra dějin umění FF UPOL, Olomouc 2019.

Vilibald Růžička, *Dvacet let národního školství v Uherském Brodě*, Uherský Brod 1929.

Vilibald Růžička, *Opevnění královského města Uherského Brodu* (nepublikovaný strojepis dostupný v knihovně Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě), Uherský Brod 1951.

Vilibald Růžička, *Půl století muzea J. Á. Komenského a Muzejní společnosti pro Moravské Slovácko v Uh. Brodě*, Uherský Brod 1948.

Vilibald Růžička, *Revoluční rok 1890 v Uherském Brodě* (nepublikovaný strojopis dostupný v knihovně Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě), Uherský Brod 1950.

Elen Sladká, Zámeček Pepčín, *Brodský zpravodaj*, Uherský Brod 2002, č.3, s.8.

Vladimír Stojan, Sociální a zdravotní péče v Uherském Brodě, in: Robert Jarušek, *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, 1934, Řada A, Svazek XIII, s. 52.

Radek Tomeček, Historie brodského nádraží, in: Jaromír Slavíček, *Romantika Vlárské dráhy*, Uherský Brod 2016.

Radek Tomeček, *JUDr. Václav hrabě z Kounic: šlechtic a demokrat*, Uherský Brod 2013.

Radek Tomeček, *Uherský Brod 1918–1938*, Uherský Brod 2018.

Radek Tomeček - Jan Gazdík - Alexandra Zpurná, *Uherský Brod očima dobových fotografií 1865-1945*, Uherský Brod 2010.

Radek Tomeček, *Uherský Brod: putování královského města*, Uherský Brod 2002.

Karel Tysovský, Zemské reálné gymnasium, in: Robert Jarušek, *Uherský Brod město a okres*, Národohospodářská propagace Československa, 1934, Řada A, Svazek XIII, s. 47.

Jan Zapletal, *Lokální elity a poměry ve slováckých městech na přelomu 19. a 20. století* (disertační práce), Historický ústav FF MU, Brno 2011.

Jan Zapletal, Urbanizace a výstavba infrastruktury v Uherském Hradišti, Uherském Brodě a Veselí nad Moravou v procesu modernizace na přelomu 19. a 20. století, *Slovácko LIV*, 2012, č. 1, s. 251-265.

Metoděj Zemek - Josef Bartoš - Josef Kukulka et al., *Uherský Brod minulost i současnost slováckého města*, Brno 1972.

Internetové zdroje:

Pavel Bohun, Ze staré sýpky je teď architektonická lahůdka, *Zprávy region*, https://slovacky.denik.cz/zpravy_region/ze-stare-sypky-je-ted-architektonicka-lahudka.html, vyhledáno: 4. 3. 2019.

Bývalý zámek Pepčín pod vrchem Myšince, *Kudy z nudy*, <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/byvaly-zamecek-pepcin-pod-vrchem-mysince>, vyhledáno: 2. 10. 2019.

III. vojenské mapování, *Oldmaps*, http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=3vm&map_region=25&map_list=4359_4, vyhledáno: 7. 3. 2019.

8. SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

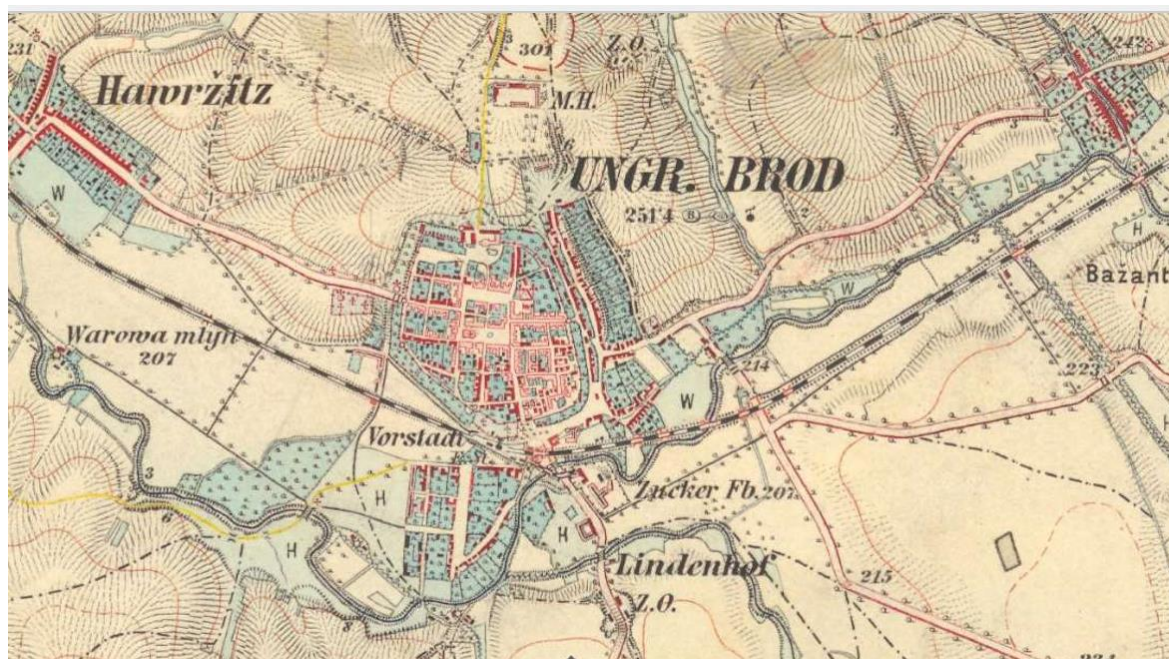
1. III. Vojenské mapování. Zdroj: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?lang=cs&map_root=3vm&map_region=25&map_list=4359_4, vyhledáno: 7. 3. 2019.
2. Plán města z roku 1904, uloženo: Městský úřad Uherský Brod, Reprofoto: Kateřina Hrdinová.
3. Neznámý autor, regulace řeky Olšavy, 1913. Fotoarchiv muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě.
4. Dominik Fey, dům č. p. 62, 1900. Fotoarchiv muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě.
5. Neznámý autor, dům č. p. 67, 1905. Fotoarchiv muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě.
6. Karel Málek, plán domu č. p. 185, 1910. Zdroj: Jan Eliáš, *Uherský Kaunicova, Komenského, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 6/16, s. 34.
7. Karel Málek, plán domu č. p. 91, 1912. Zdroj: Jan Eliáš, *Uherský Brod-Mikuláše Alše, Moravská, Nádražní stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 10/16, s. 35.
8. Karel Málek, plán domu č. p. 53, 1913. Zdroj: Jan Eliáš, *Uherský Brod-Boženy Němcové, dolní Valy, Hodinářská stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 10/16, s. 8.
9. Kancelář Jana Laštovky, plán domu č. p. 55, 1912. Zdroj: Jan Eliáš, *Uherský Brod-Boženy Němcové, dolní Valy, Hodinářská stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 10/16, s. 11.
10. Josef Schaniak, projekt domu Františka Janáčka s č.p. 369, 1894. Zdroj: Jan Eliáš, *Uherský Brod-Nehradice, Nerudova, pivovar, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 11/16, s. 11.
11. Karel Málek, plán domu č. p. 291, 1910. Zdroj: Jan Eliáš, *Uherský Brod Hradištská, Karla IV, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 15/16, s. 45.

12. František Lautil, plán domu č. p. 497, 1900. Zdroj: Jan Eliáš, *Uherský Brod Seichertova, Široká, Svatopluka Čecha, Tovární, Tyršovi Sady, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 13/16, s. 21.
13. Josef Jirásek, návrh na úpravu Dolního kostela pro Krajské muzeum, 1914. Zdroj: Archiv muzea Jana Amose Komenského, Foto: Kateřina Hrdinová.
14. Josef Jirásek, návrh na úpravu Dolního kostela pro Krajské muzeum, 1913. Zdroj: Archiv muzea Jana Amose Komenského, Foto: Kateřina Hrdinová.
15. Josef Jirásek, návrh na úpravu Dolního kostela pro Krajské muzeum, 1913. Zdroj: Státní okresní archiv Uherské Hradiště, Foto: Radek Tomeček.
16. Jaroslav Beneš – Dominik Fey – Jan Málek – František Lautil, pohled na Gymnázium ze severu, 1896. Zdroj: Fotoarchiv muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě.
17. Jaroslav Beneš – Dominik Fey – Jan Málek – František Lautil, pohled na gymnázium a domy č. p. 496 a 497 z jihu, 1900. Zdroj: Fotoarchiv Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě.
18. Karel Málek – Jaroslav Beneš, plán ku stavbě obecné měšťanské školy a chlapecké a dívčí královského města Uherský Brod, 1909. Zdroj: Archiv Muzea Jana Amose Komenského, Foto: Kateřina Hrdinová.
19. Karel Málek – Jaroslav Beneš, detail plánu ku stavbě školy na Mariánském náměstí, 1909. Zdroj: Archiv Muzea Jana Amose Komenského, Foto: Kateřina Hrdinová.
20. Karel Málek – Jaroslav Beneš, detail fasády hlavního rizalitu, 1909. Zdroj: Archiv Muzea Jana Amose Komenského, Foto: Kateřina Hrdinová.
21. Karel Málek – Jaroslav Beneš, detail okna, 1909. Zdroj: Archiv Muzea Jana Amose Komenského, Foto: Kateřina Hrdinová.
22. Karel Málek – Jaroslav Beneš, detail, 1909. Zdroj: Archiv Muzea Jana Amose Komenského, Foto: Kateřina Hrdinová.
23. Karel Málek. pohled na Hospodářskou školu zimní, 1905. Zdroj: Fotoarchiv Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě.

24. Neznámý autor, pohled na Židovskou školu, 1904 – 1905. Zdroj: Fotoarchiv Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě.
25. František Lautil, pohled na dům č. p. 124, 1888. Zdroj: Fotoarchiv Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě.
26. Neznámý autor, plán židovského sirotčince, počátek 20. století. Zdroj: Archiv Muzea Jana Amose Komenského, Foto: Kateřina Hrdinová.
27. Gustav Meretta, projekt kostelní věže, 1878. Zdroj: Státní okresní archiv Uherské Hradiště, Foto: Radek Tomeček.
28. Gustav Meretta, pohled na věž s lešením, 1878. Zdroj: Fotoarchiv Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě.
29. Gustav Meretta, plán věže, 1878. Zdroj: Státní okresní archiv Uherské Hradiště, Foto: Radek Tomeček.
30. Gustav Meretta, plán věže, 1878. Zdroj: Státní okresní archiv Uherské Hradiště, Foto: Radek Tomeček.
31. Gustav Meretta, Plán věže detail na podpis Gustava Meretty, 1878. Zdroj: Státní okresní archiv Uherské Hradiště, Foto: Radek Tomeček.
32. Neznámý autor, pohled na hřbitovní kapli, 1862. Zdroj: Fotoarchiv Muzea Jana Amose Komenského v Uherském Brodě, Reprofoto: Radek Tomeček.
33. Johann Stehliczka, neprovedený plán na hřbitovní kapli, 1859. Zdroj: Státní okresní archiv Uherské Hradiště, Foto: Radek Tomeček.
34. Neznámý autor, polohopisný plán pivovaru, datace neuvedena. Zdroj: Archiv Muzea Jana Amose Komenského, Foto: Kateřina Hrdinová.
35. Karel Málek, polohopisný plán elektrárny, 1915. Zdroj: Archiv Muzea Jana Amose Komenského, Foto: Kateřina Hrdinová.
36. Karel Málek, fasáda elektrárny, 1913. Zdroj: Archiv Muzea Jana Amose Komenského, Foto: Kateřina Hrdinová.
37. Karel Málek, plán elektrárny, 1913. Zdroj: Archiv Muzea Jana Amose Komenského, Foto: Kateřina Hrdinová.

38. Neznámý autor Plán vedení vysokého napětí a telefonu, 1912. Zdroj: Archiv Muzea Jana Amose Komenského, Foto: Kateřina Hrdinová.
39. Vilibald Růžička Pohled na sloup, 1913. Zdroj: Fotoarchiv Muzea Jana Amose Komenského.
40. Karel Málek, pohled na elektrárnu, 1913. Zdroj: Fotoarchiv Muzea Jana Amose Komenského.
41. Václav Wittner, Půdorys Pepčína, 1905. Zdroj: Fotoarchiv Muzea Jana Amose Komenského.
42. Václav Wittner, pohled na Pepčín, 1905. Zdroj: Fotoarchiv Muzea Jana Amose Komenského.
43. Pohled na Pepčín dnes, Zdroj: <https://www.kudyznudy.cz/aktivity/byvaly-zamecek-pepcin-pod-vrchem-mysince>, vyhledáno: 2. 10. 2019.
44. Karel Málek, pohled na Hodinářskou ulici, 1911. Zdroj: Jan Eliáš, *Uherský Brod-Boženy Němcové, dolní Valy, Hodinářská stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 10/16, s. 46.
45. Karel Málek, pohled na dům č. p. 202, 1905. Zdroj: Fotoarchiv Muzea Jana Amose Komenského, Foto: Kateřina Hrdinová. Jan Eliáš, *Uherský Brod Masarykovo náměstí č.p. 133-204, stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 9/16, s. 54.
46. Karel Málek, pohled na dům č. p. 728, 1910. Zdroj: Jan Eliáš, *Uherský Brod-Mikuláše Alše, Moravská, Nádražní stavebně historický průzkum sídelního útvaru*, Brno 2001, Digitální elaborát – sešit 10/16, s. 63.

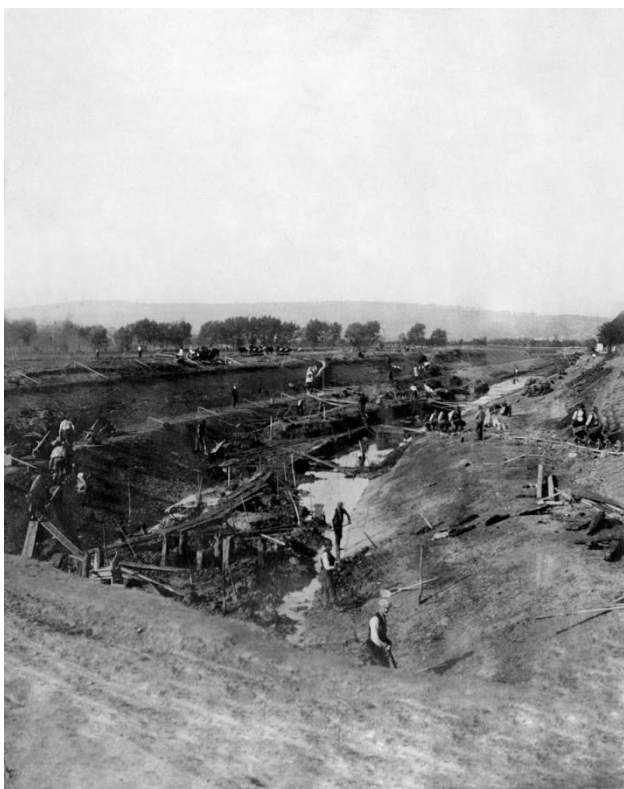
9. OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

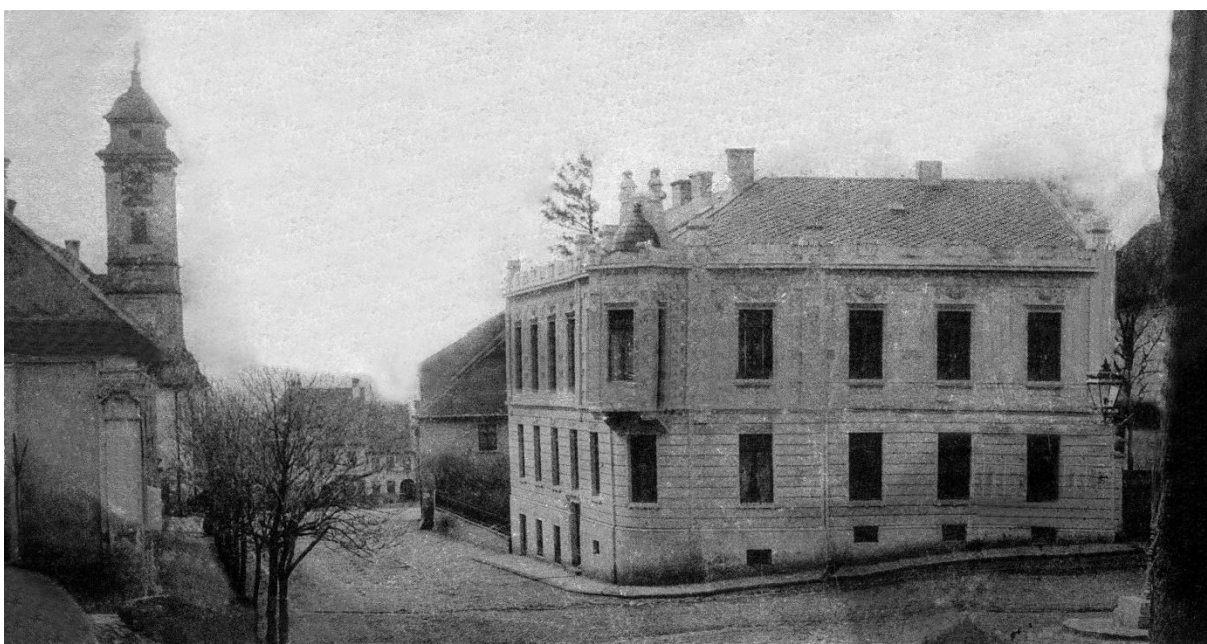
1. III. Vojenské mapování.

2. Plán města z roku 1904.

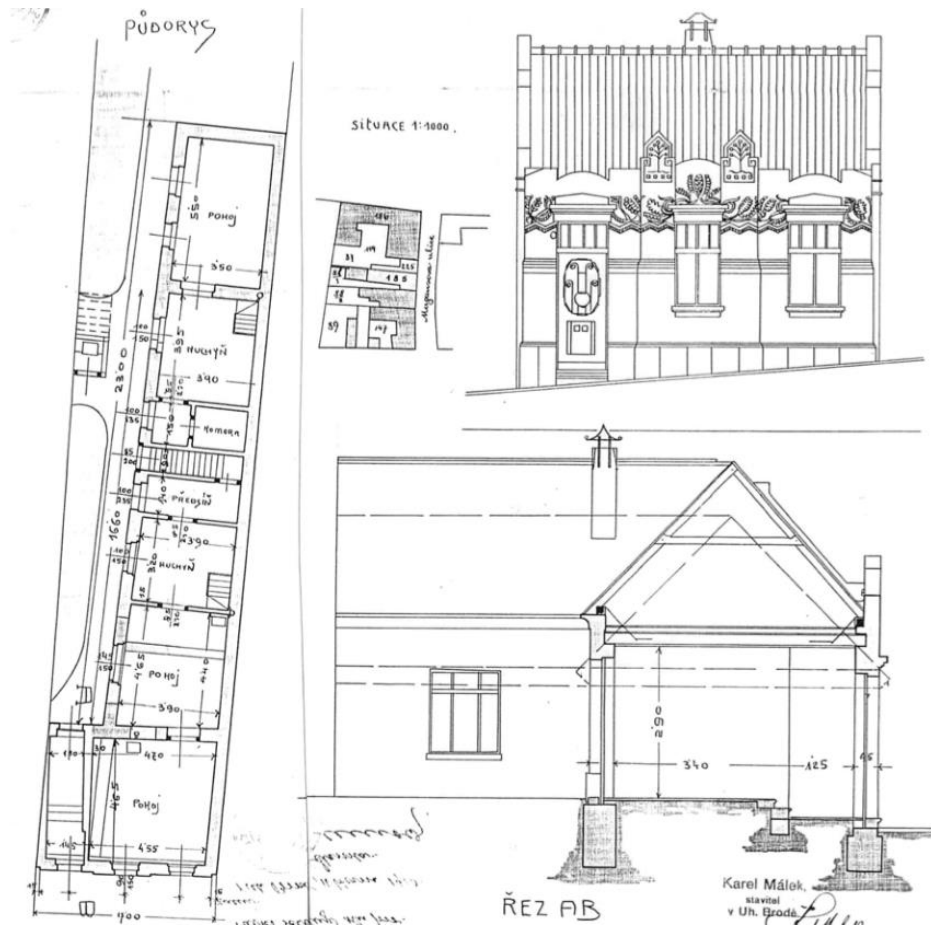
3. Neznámý autor, regulace řeky Olšavy, 1913.

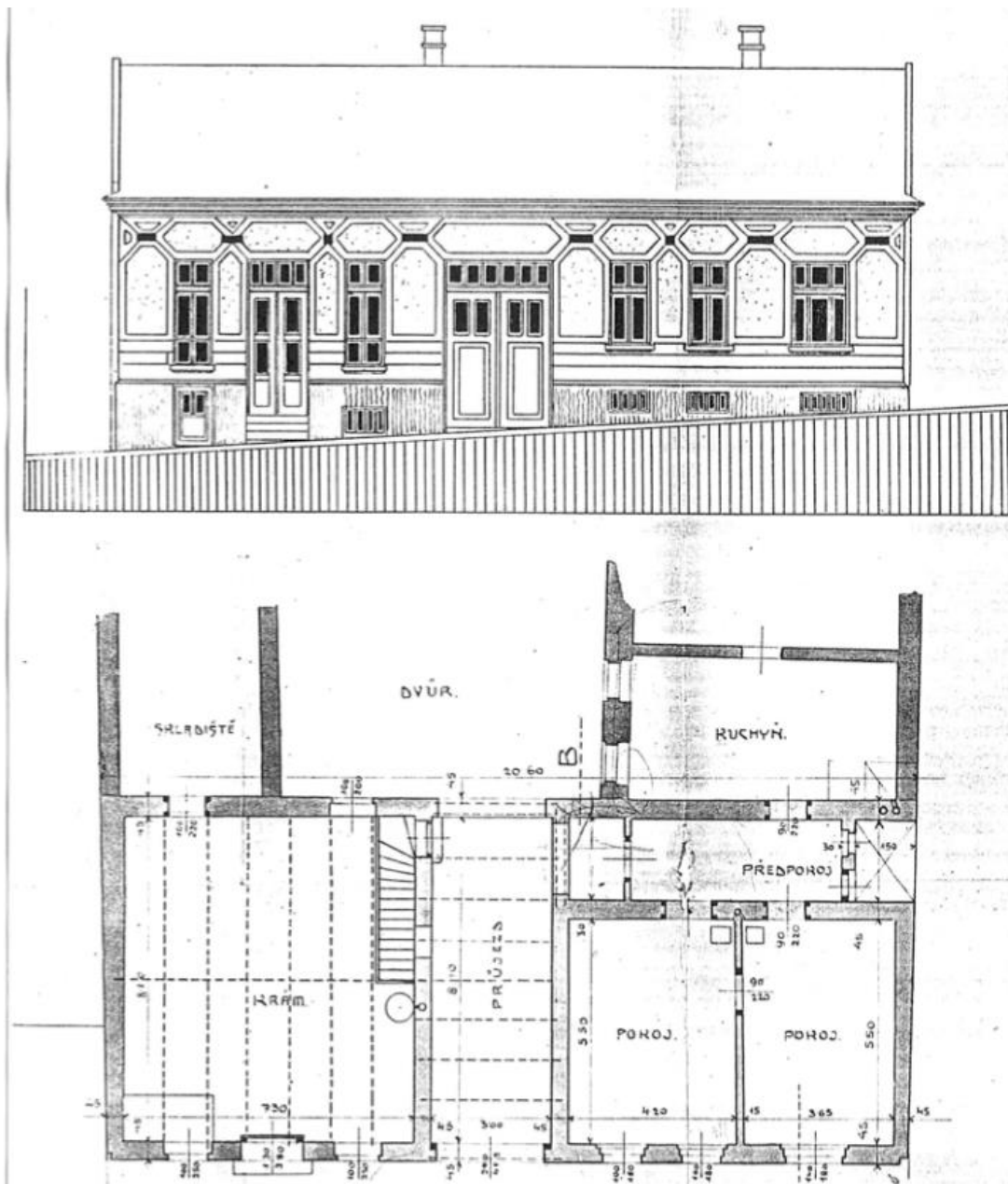
4. Dominik Fey, dům č. p. 62, 1900.

5. Neznámý autor, dům č. p. 67, 1905.

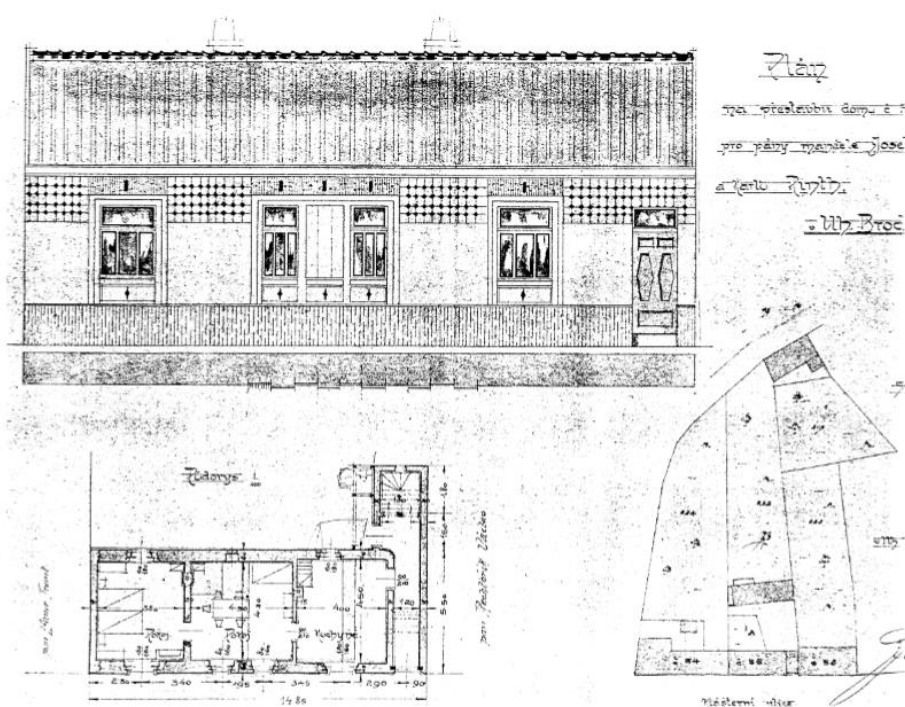
6. Karel Málek, plán domu č. p. 185, 1910.

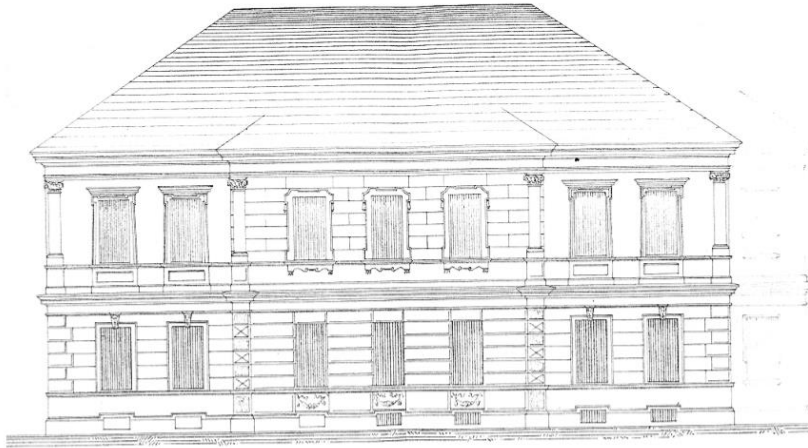
7. Karel Málek, plán domu č. p. 91, 1912.

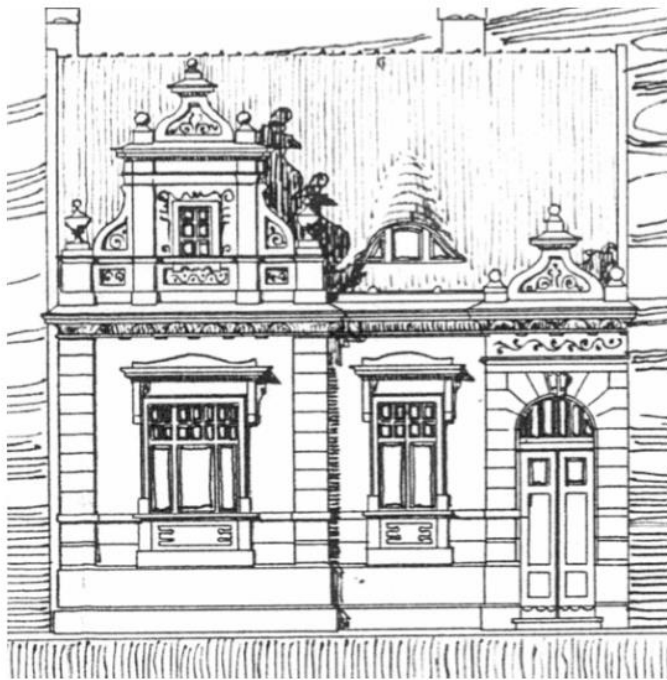
8. Karel Málek, plán domu č. p 53, 1913.

9. Kancelář Jana Laštovky, plán domu č. p. 55, 1912.

10. Josef Schaniak, projekt domu Františka Janáčka s č.p. 369, 1894.

Plán na postavení domu pro pana Karla Málka stavitel

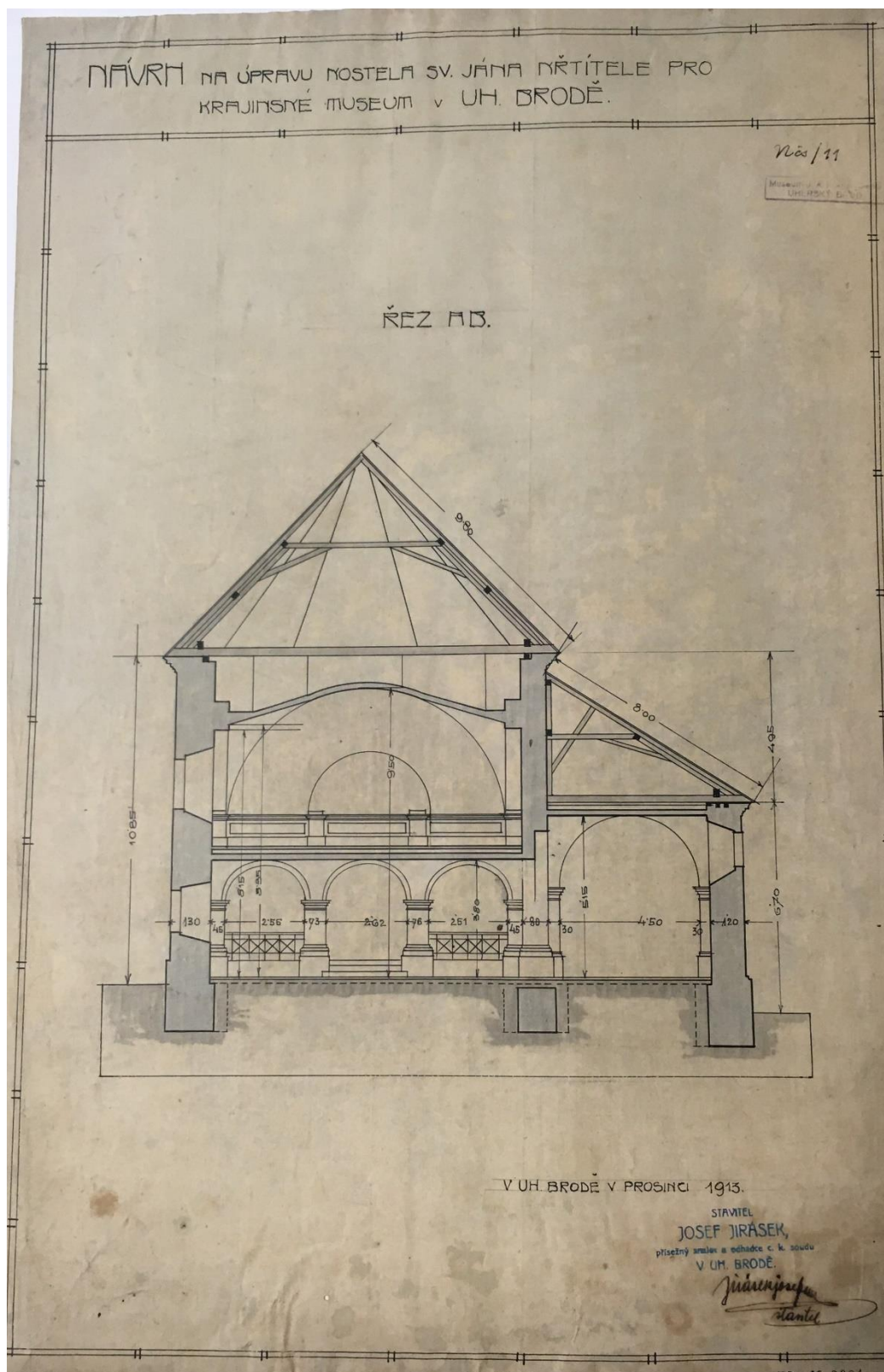
11. Karel Málek, plán domu č. p. 291, 1910.

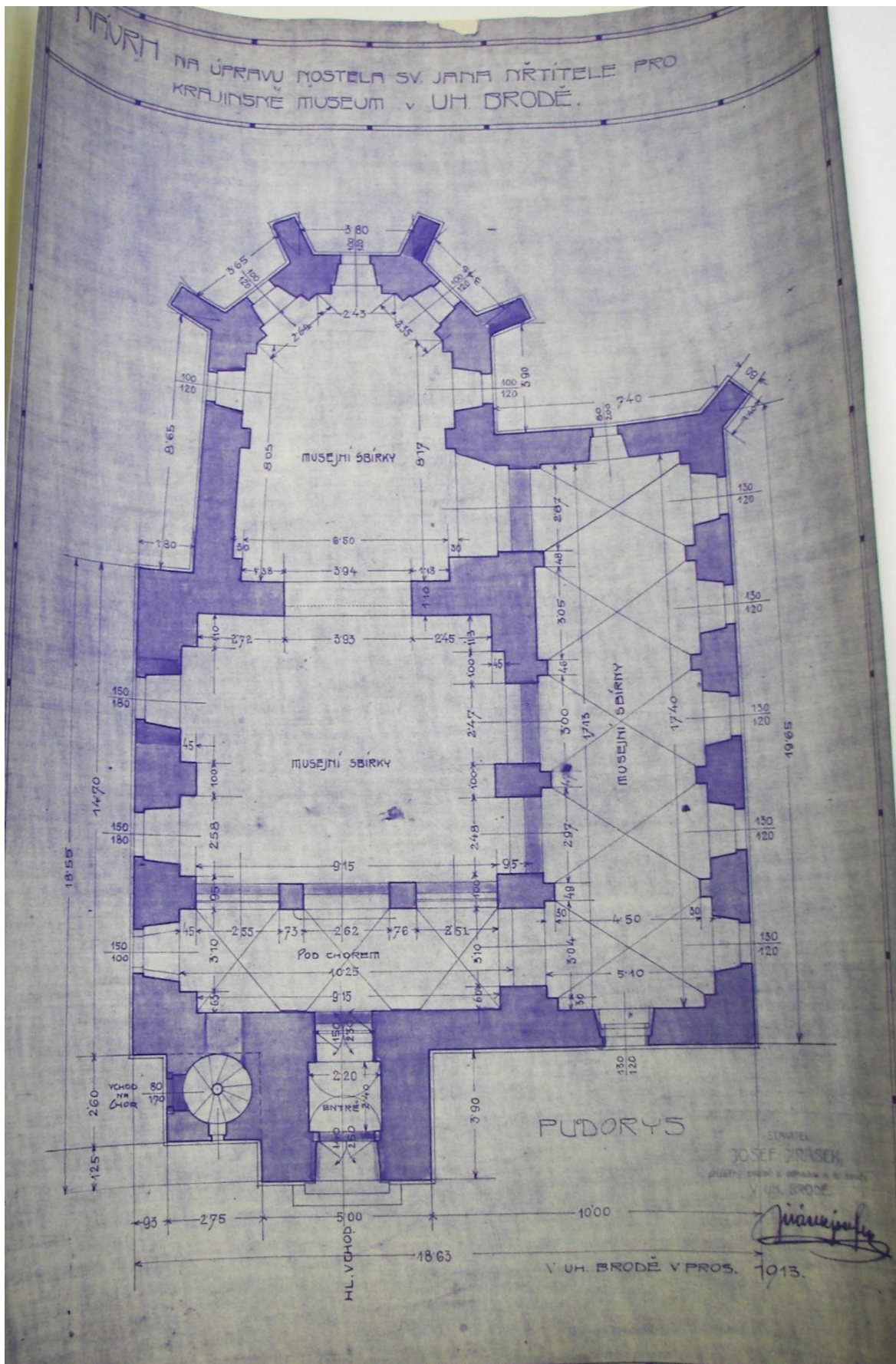
12. František Lautil, plán domu č. p. 497, 1900.

13. Josef Jirásek, návrh na úpravu Dolního kostela pro Krajanské muzeum, 1914.

14. Josef Jirásek, návrh na úpravu Dolního kostela pro Krajské muzeum, 1913.

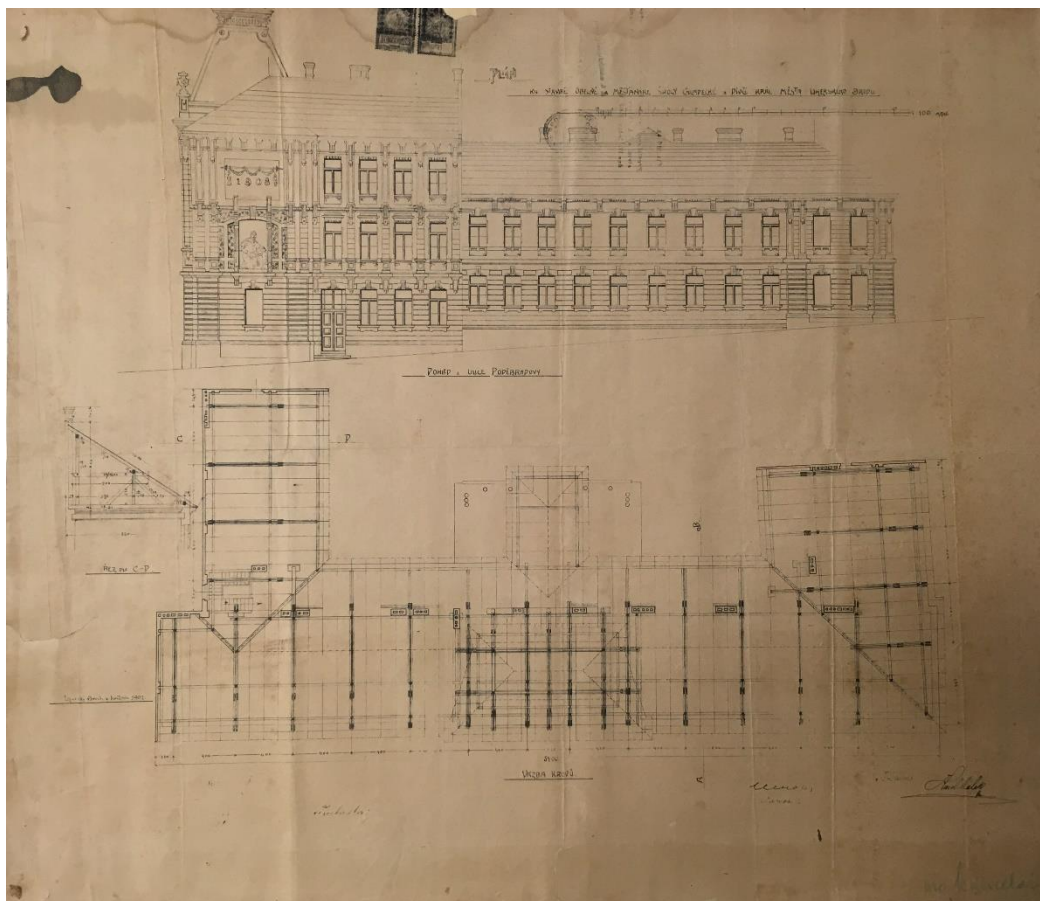
15. Josef Jirásek, návrh na úpravu Dolního kostela pro Krajské muzeum, 1913.

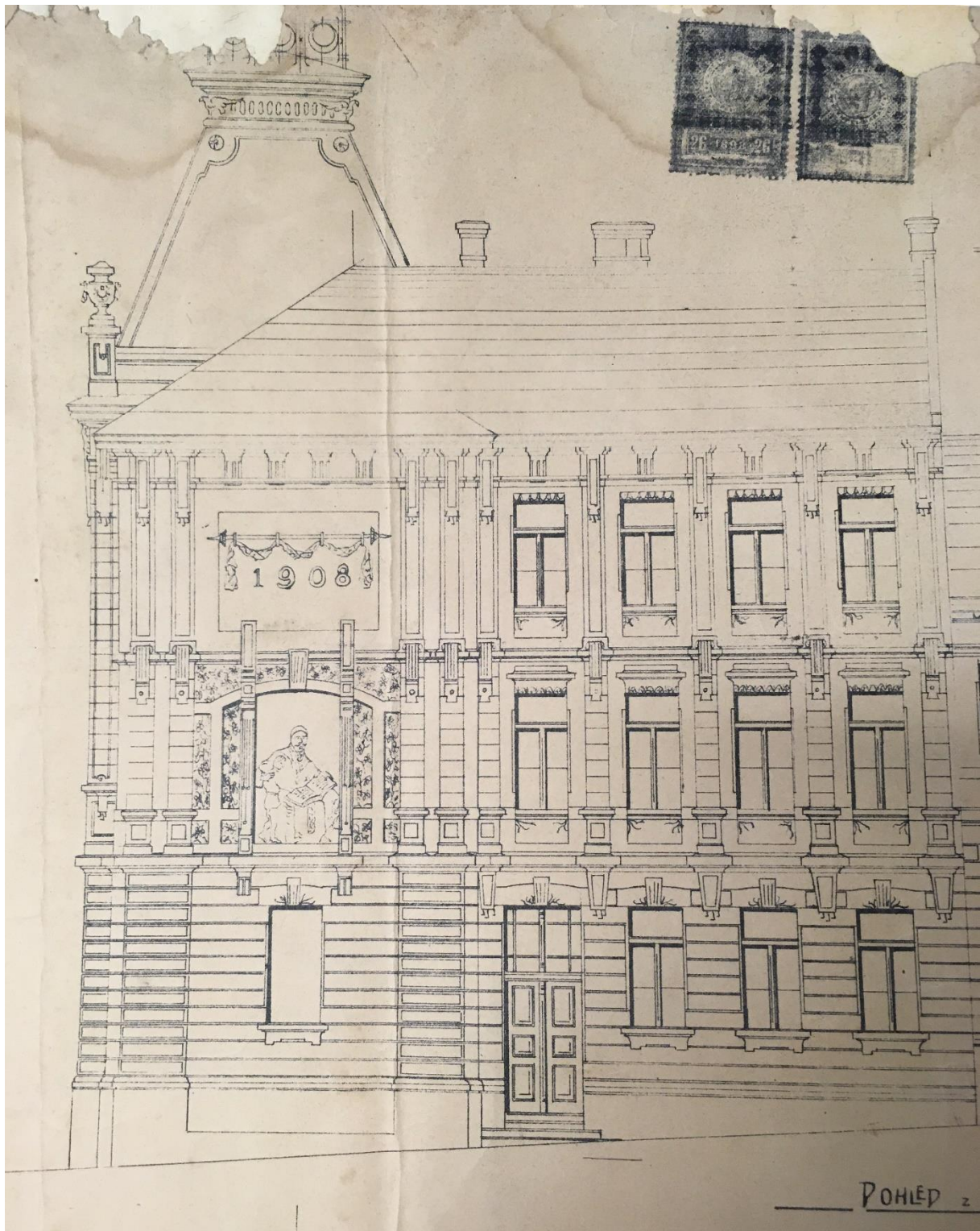
16. Jaroslav Beneš – Dominik Fey – Jan Málek – František Lautil, pohled na Gymnázium ze severu, 1896.

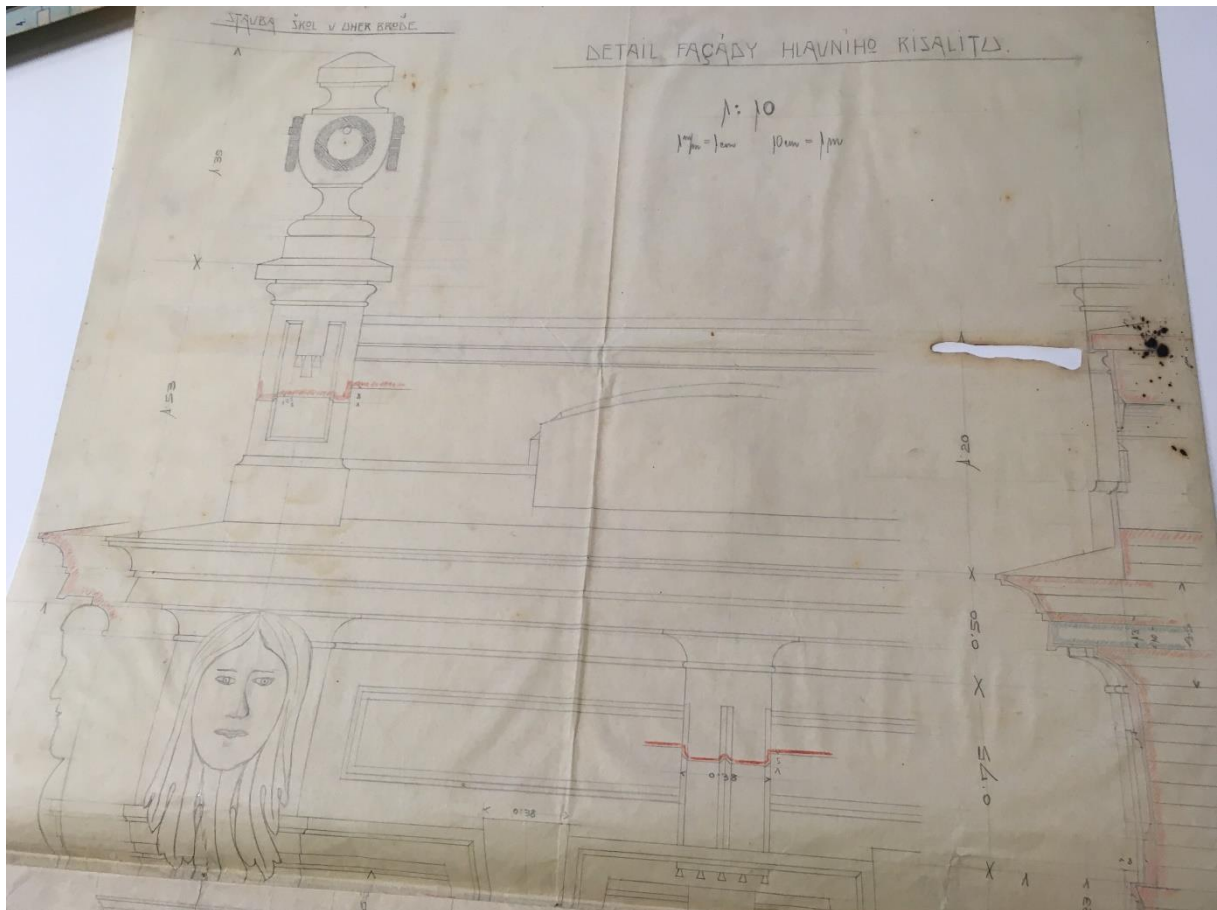
17. Jaroslav Beneš – Dominik Fey – Jan Málek – František Lautil, pohled na gymnázium a domy č. p. 496 a 497 z jihu, 1900.

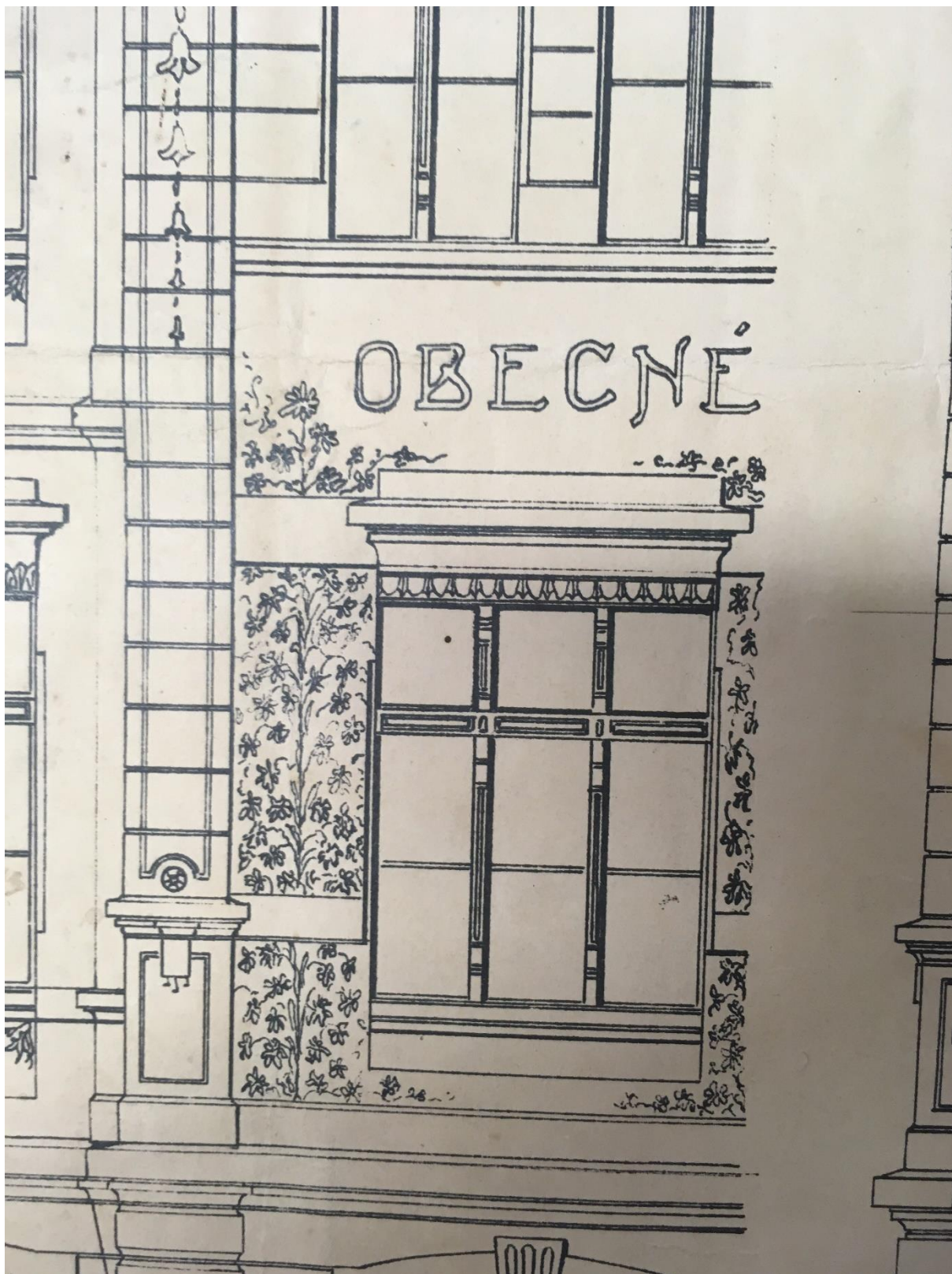
18. Karel Málk – Jaroslav Beneš, plán ku stavbě obecné měšťanské školy a chlapecké a dívčí královského města Uherský Brod, 1909.

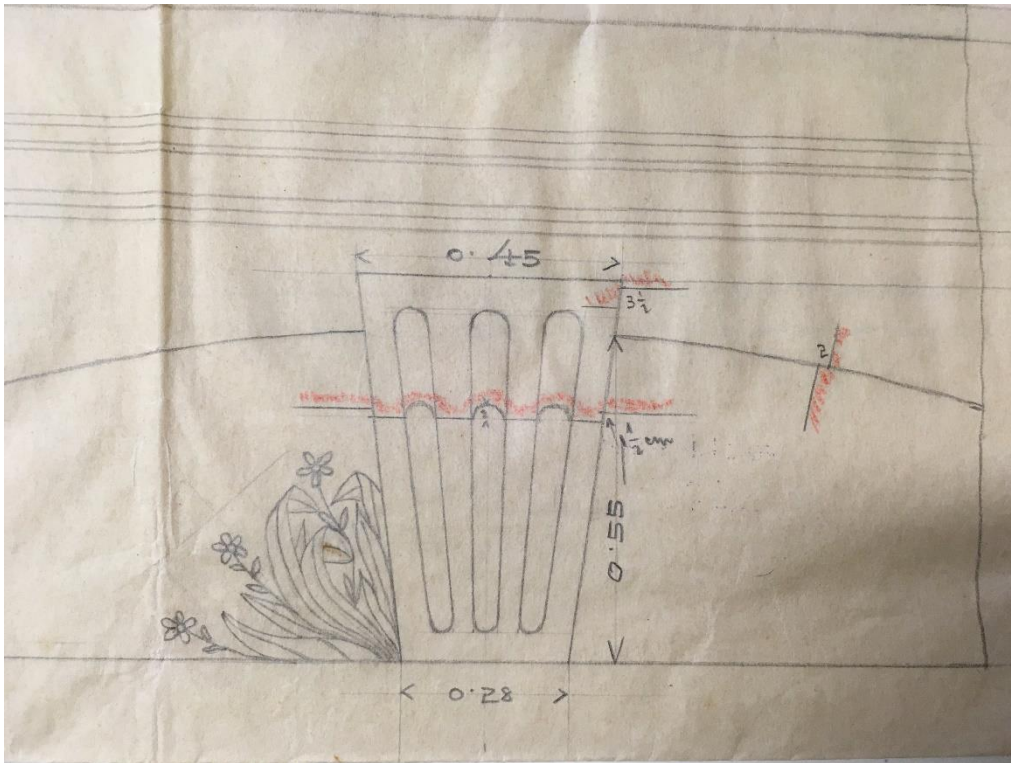
19. Karel Málek – Jaroslav Beneš, detail plánu ku stavbě školy na Mariánském náměstí, 1909.

20. Karel Málek – Jaroslav Beneš, detail fasády hlavního rizalitu, 1909.

21. Karel Málek – Jaroslav Beneš, detail okna, 1909.

22. Karel Málek – Jaroslav Beneš, detail, 1909.

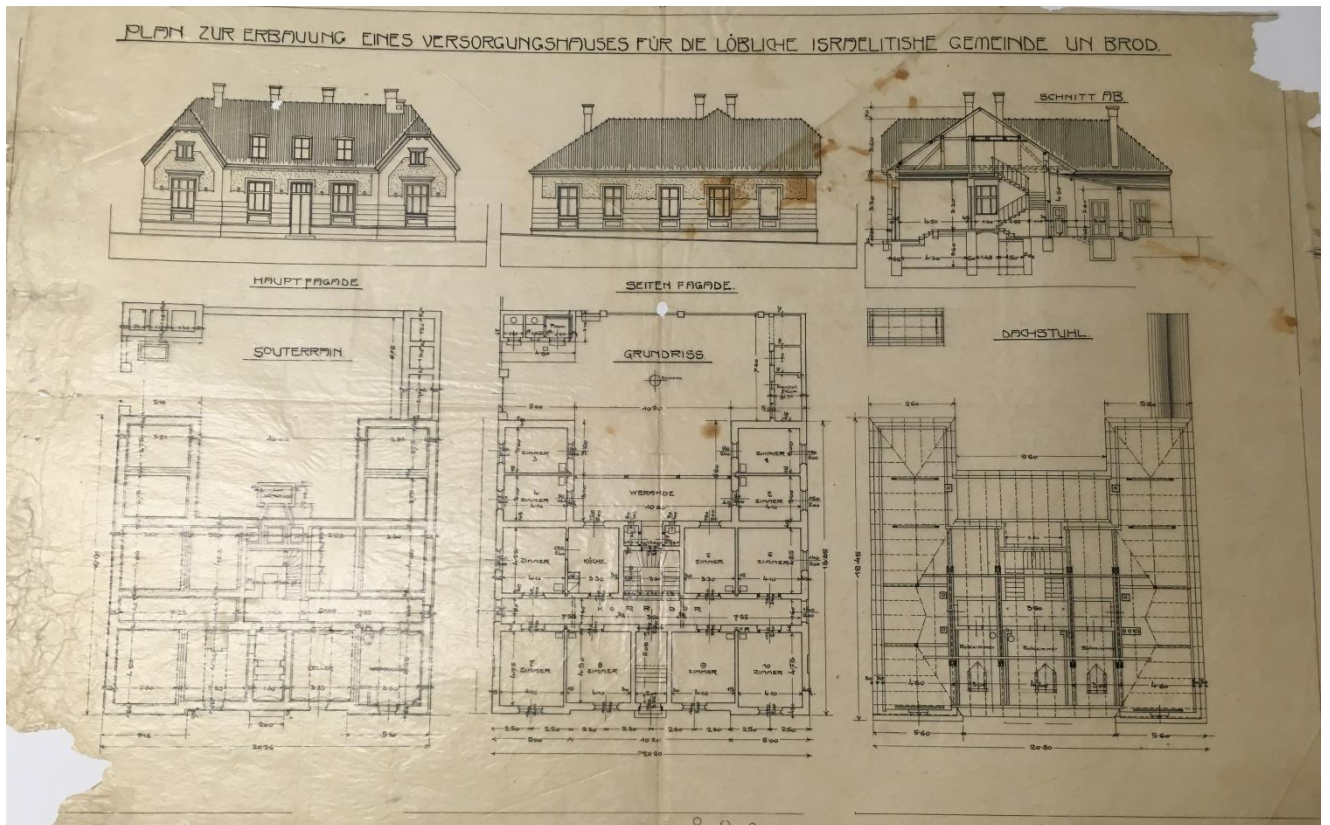
23. Karel Málek. pohled na Hospodářskou školu zimní, 1905.

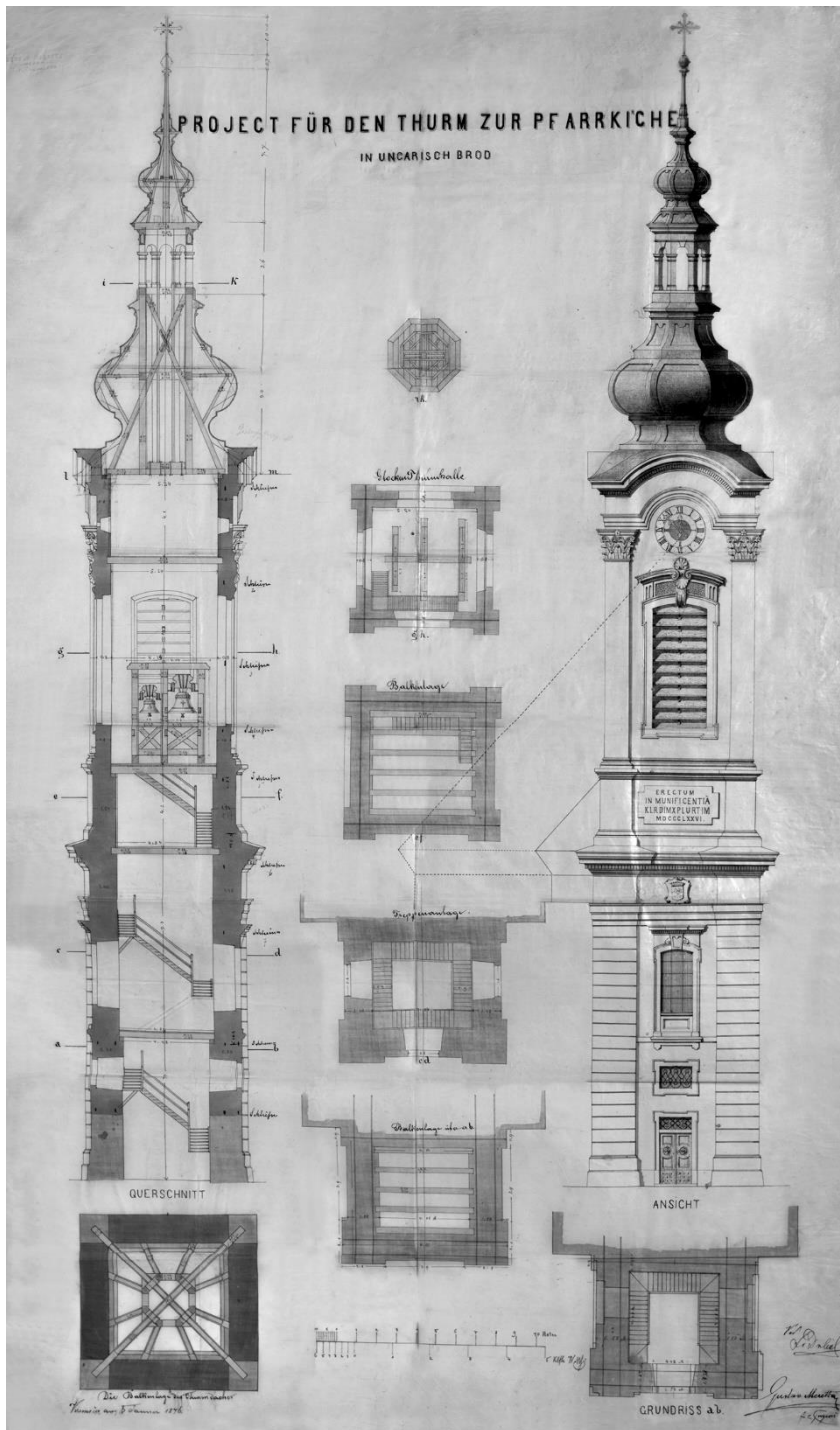
24. Neznámý autor, pohled na Židovskou školu, 1904 – 1905.

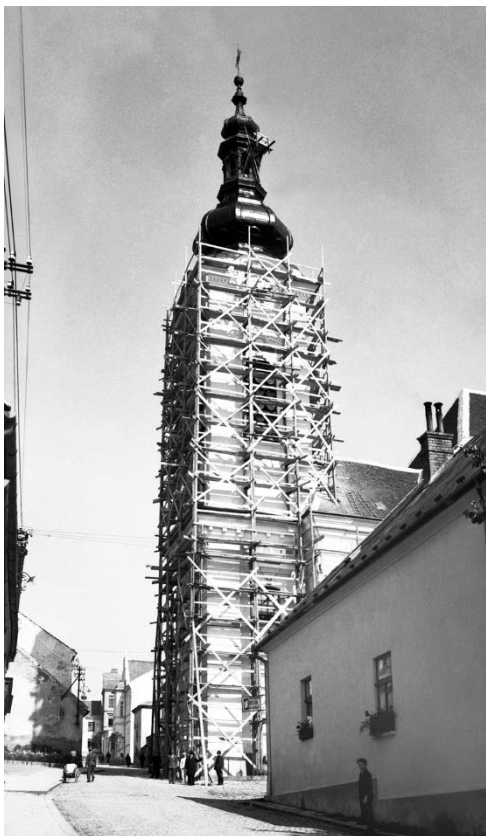
25. František Lautil, pohled na dům č. p. 124, 1888.

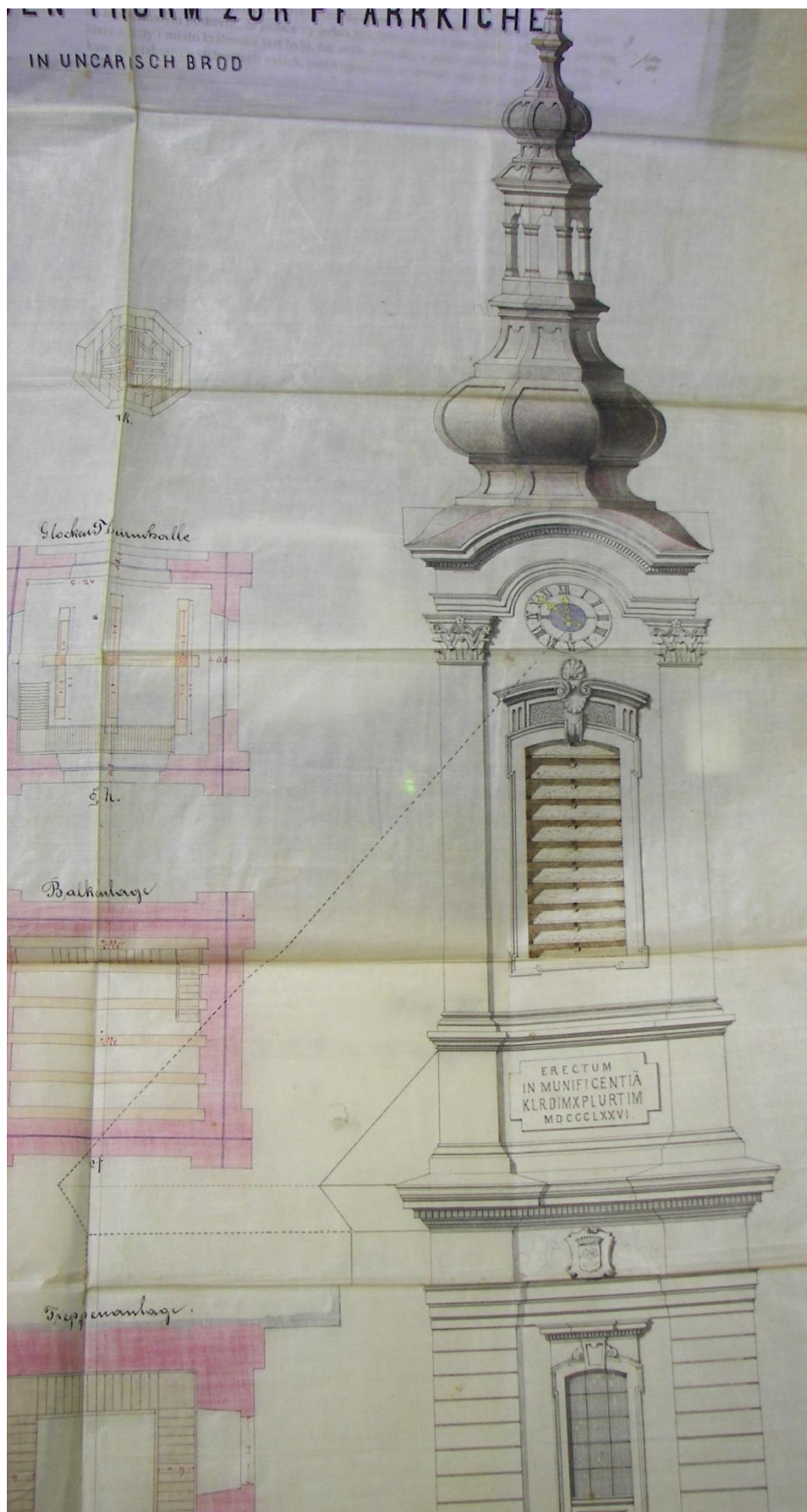
26. Neznámý autor, plán židovského sirotčince, počátek 20. století.

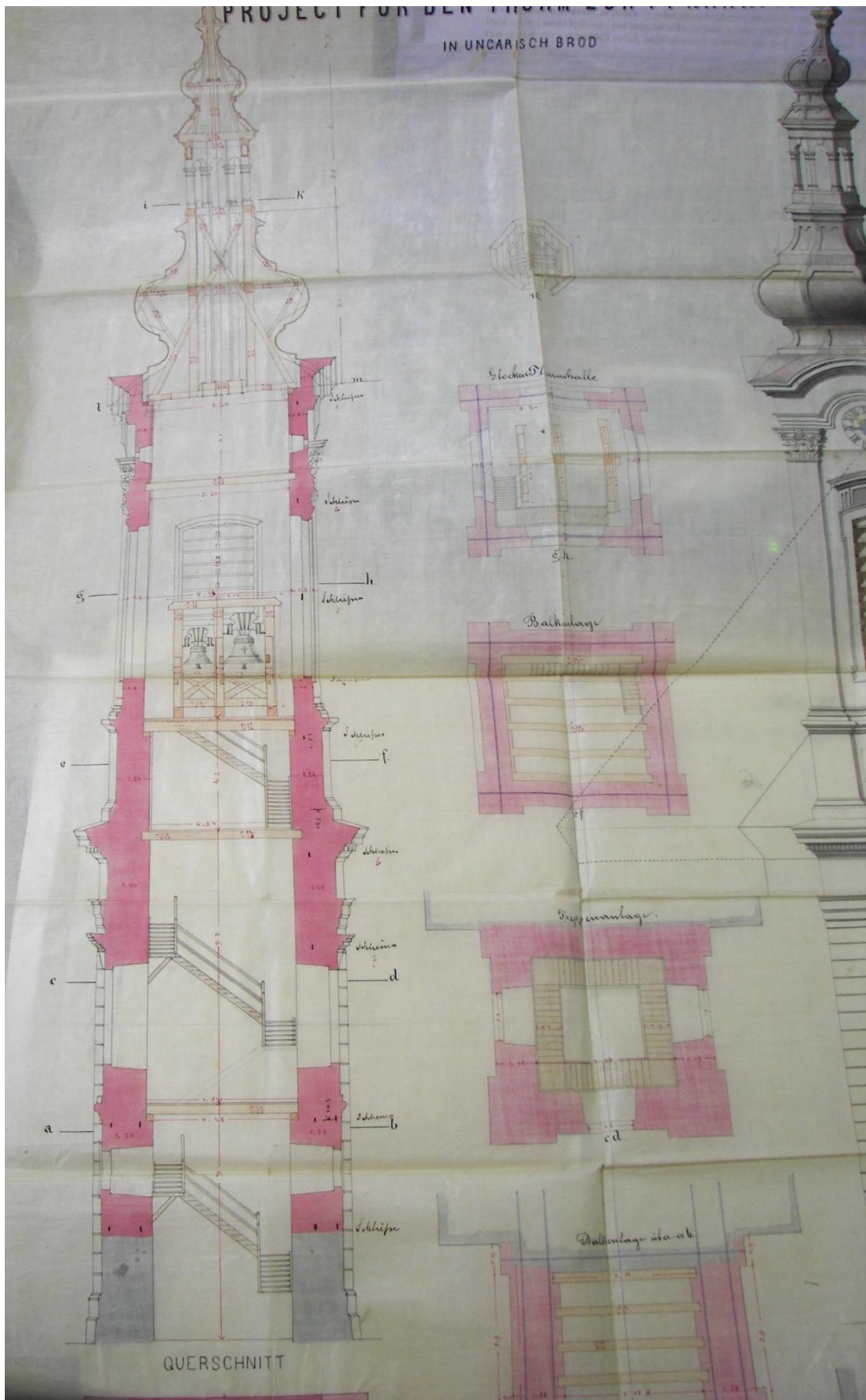
27. Gustav Meretta, projekt kostelní věže, 1878.

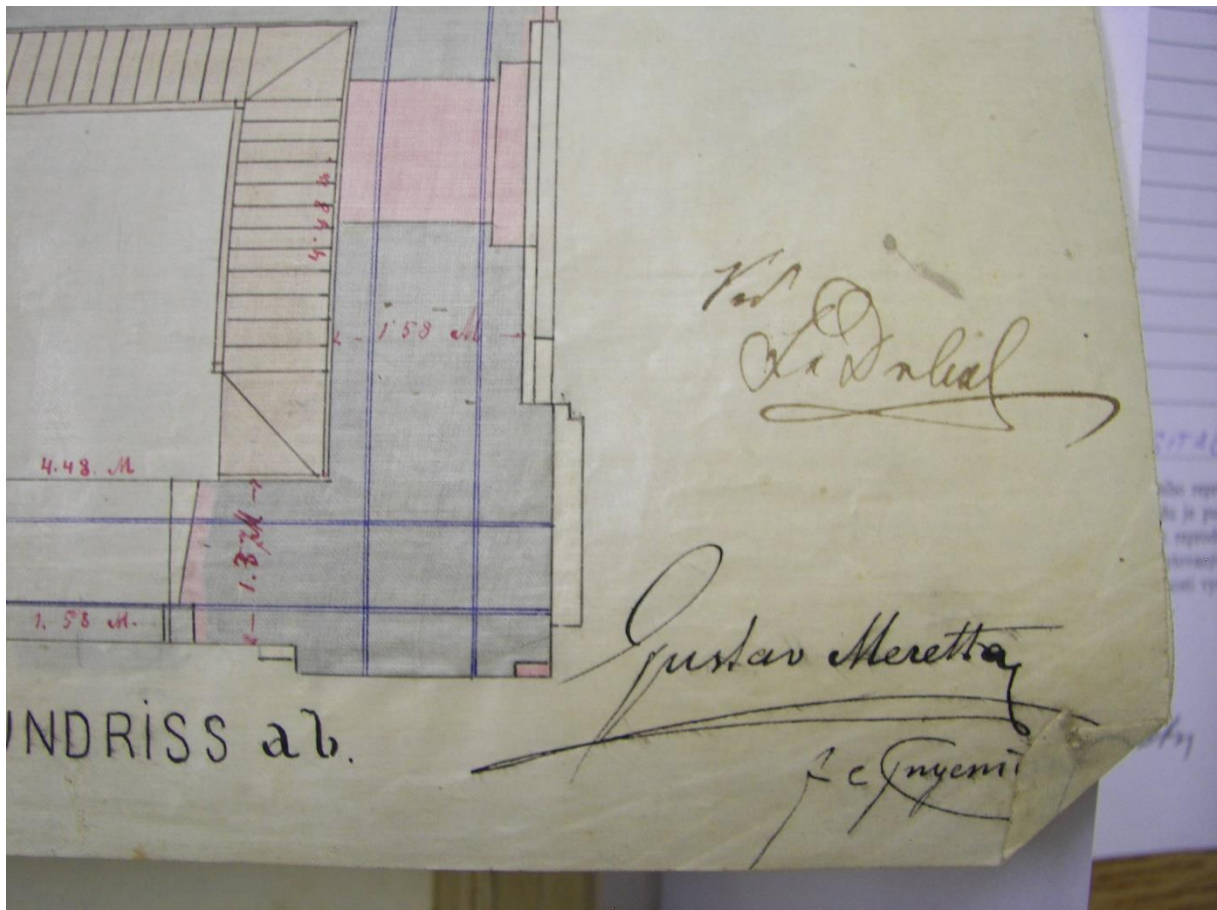
28. Gustav Meretta, pohled na věž s lešením, 1878.

29. Gustav Meretta, plán věže, 1878.

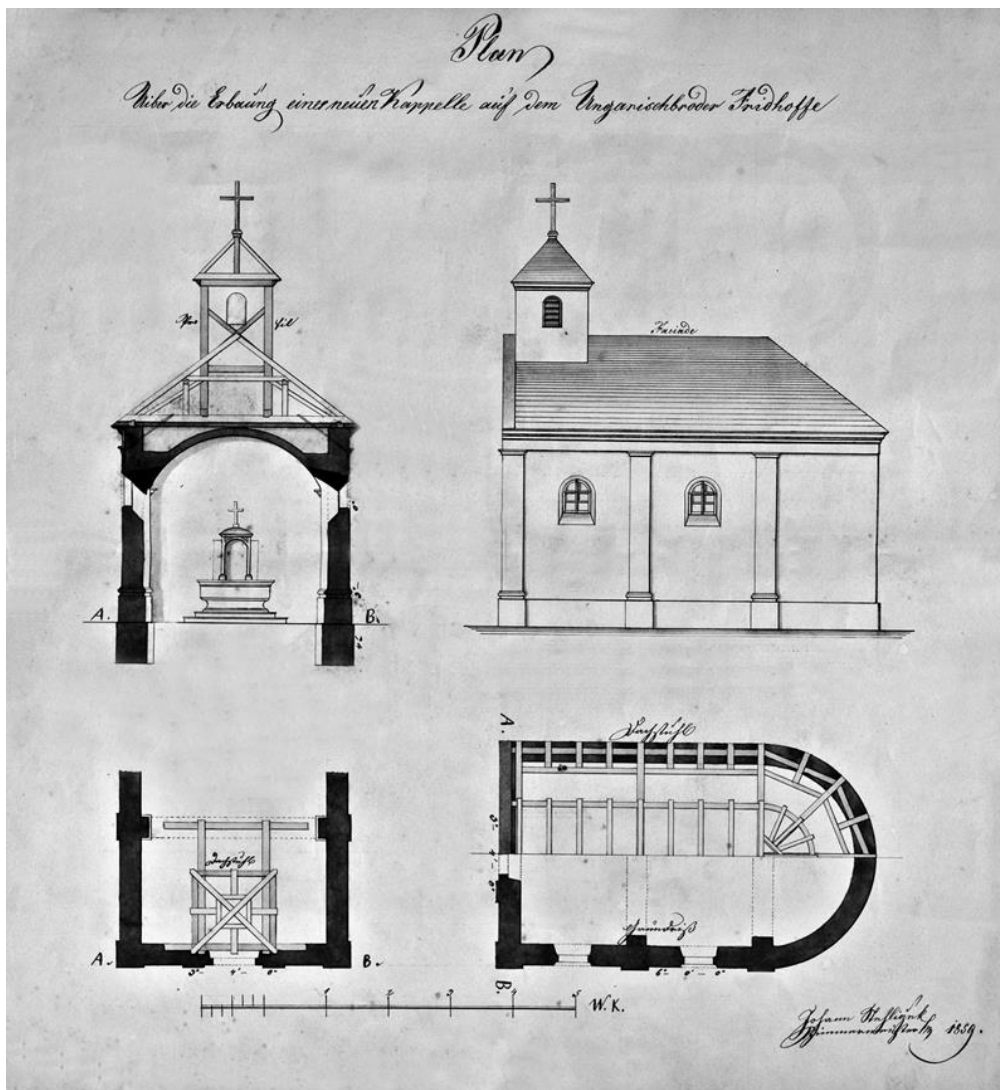
30. Gustav Meretta, plán věže, 1878.

31. Gustav Meretta, Plán věže detail na podpis Gustava Meretty, 1878.

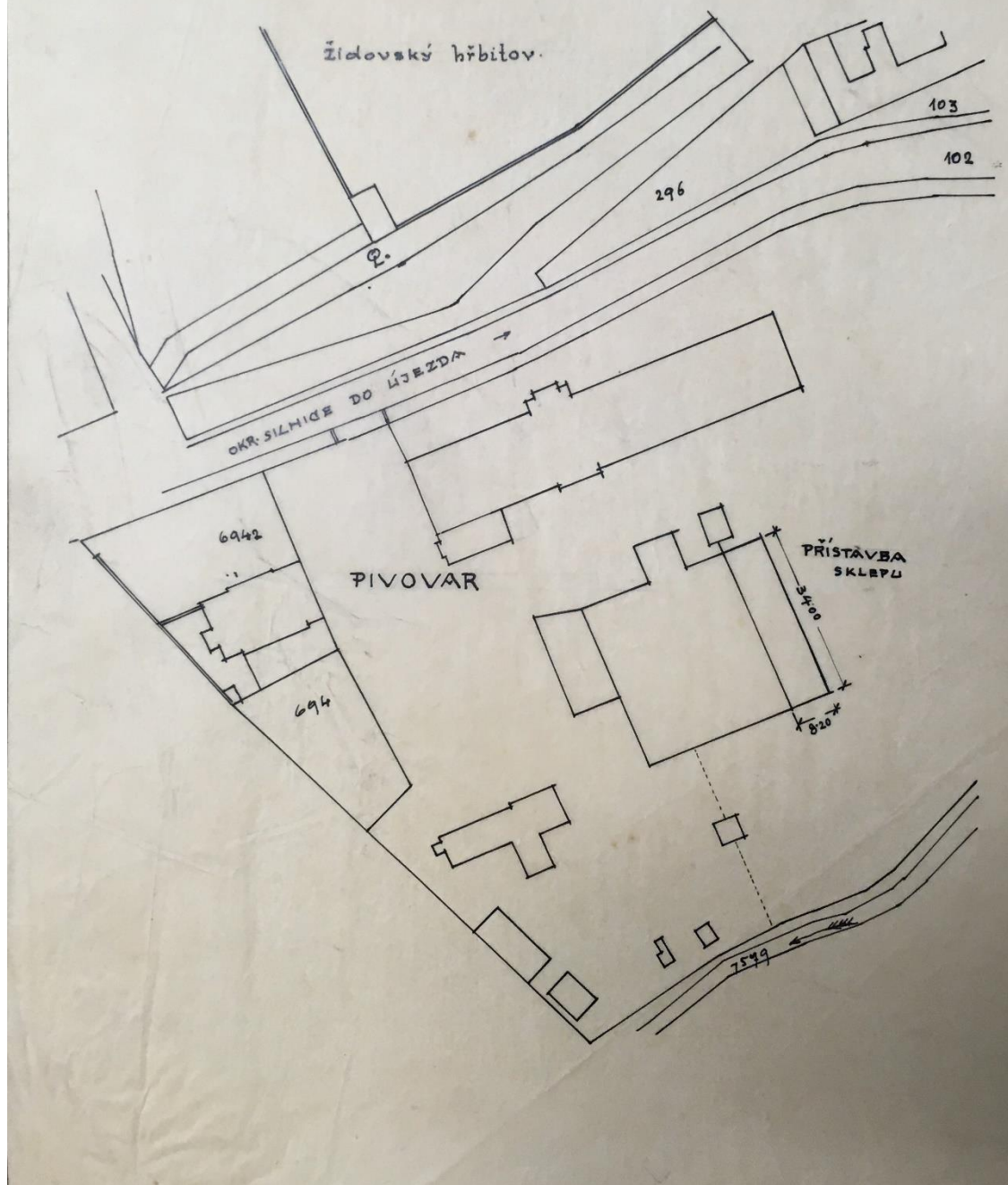

32. Neznámý autor, pohled na hřbitovní kapli, 1862.

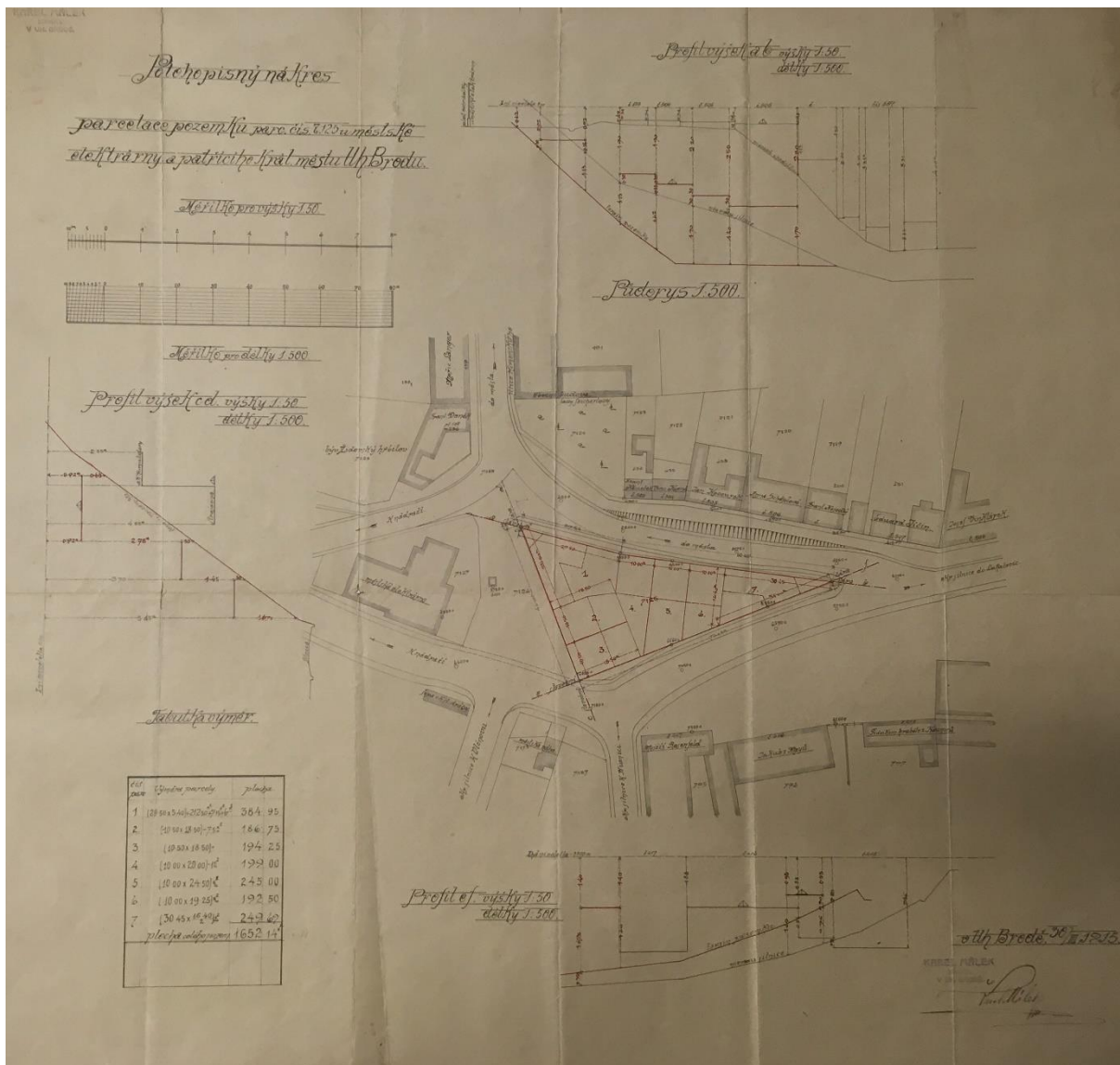

33. Johann Stehliczka, neprovedený plán na hřbitovní kapli, 1859.

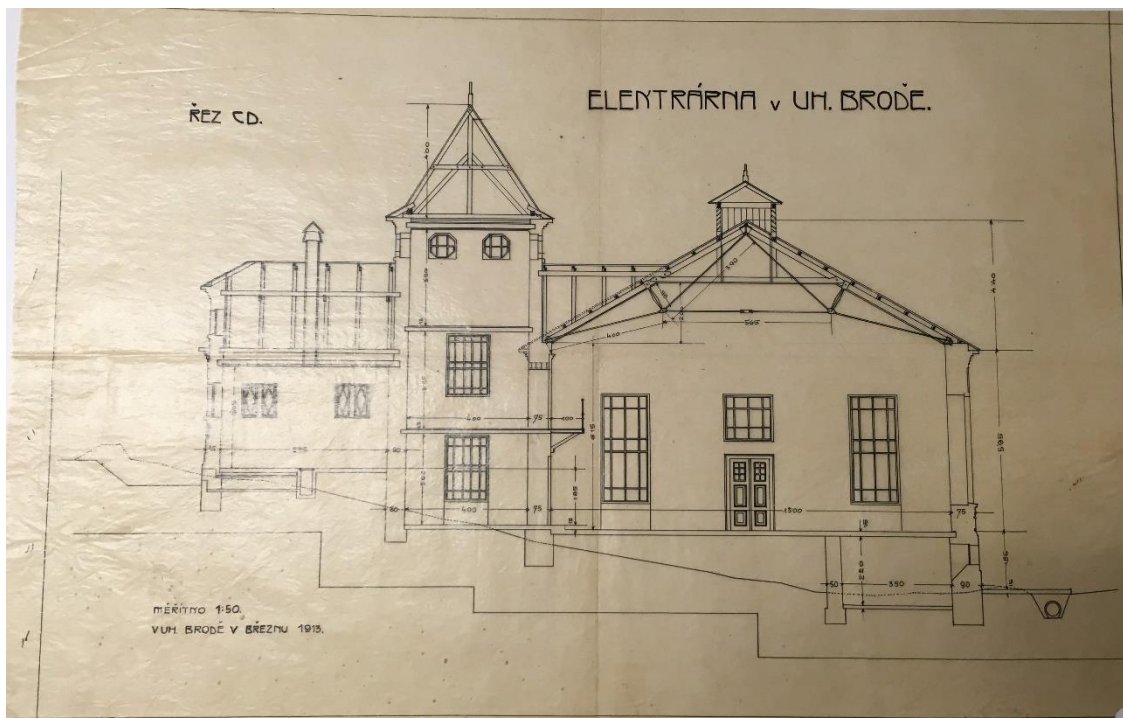
POLOHOPISNÝ PLÁN.
PIVOVARU FR. JANÁČEK & SYN S. R. O. V UH. BRODĚ
M = 1:1000

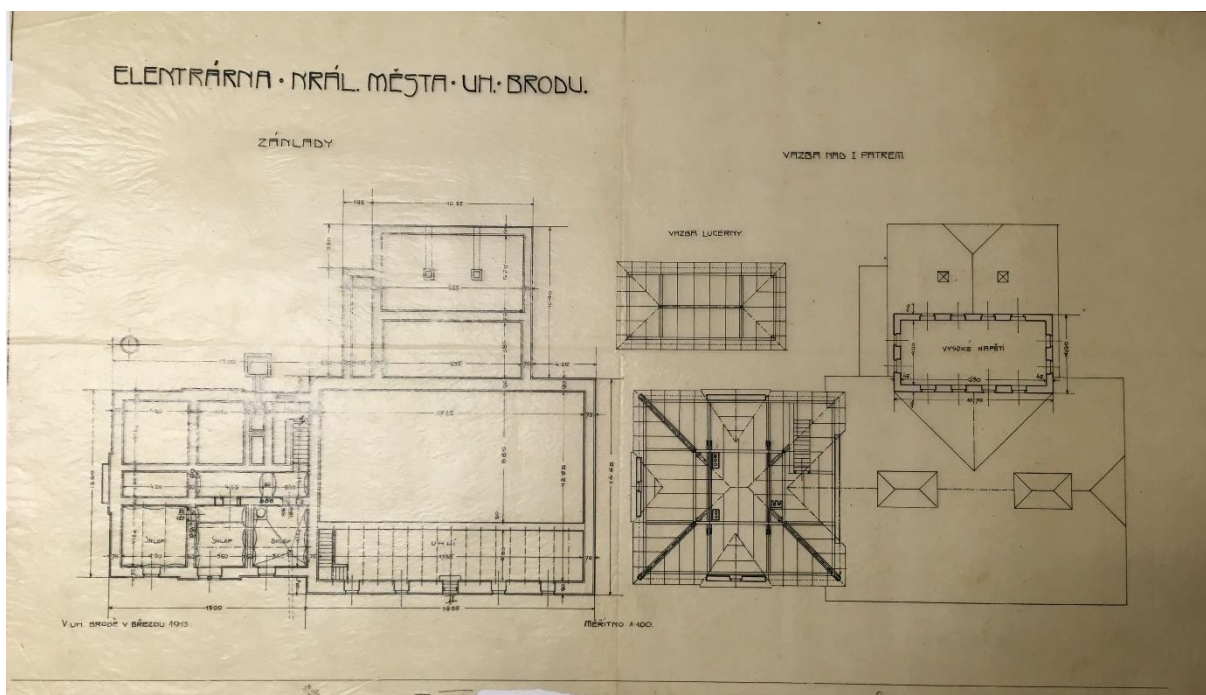
34. Neznámý autor, polohopisný plán pivovaru, datace neuvedena.

35. Karel Málek, polohopisný plán elektrárny, 1915.

36. Karel Málek, fasáda elektrárny, 1913.

37. Karel Málek, plán elektrárny, 1913.

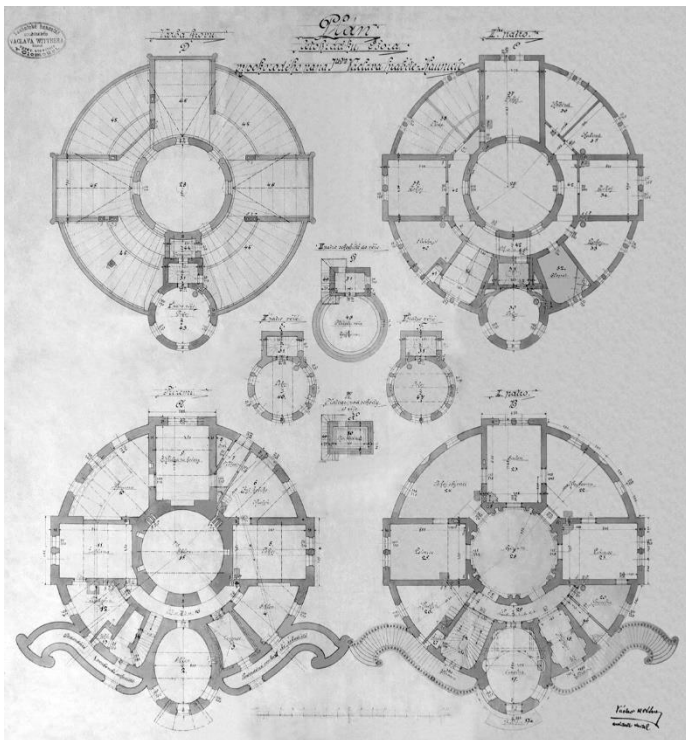
38. Neznámý autor Plán vedení vysokého napětí a telefonu, 1912.

39. Vilibald Růžička Pohled na sloup, 1913.

40. Karel Málek, pohled na elektrárnu, 1913.

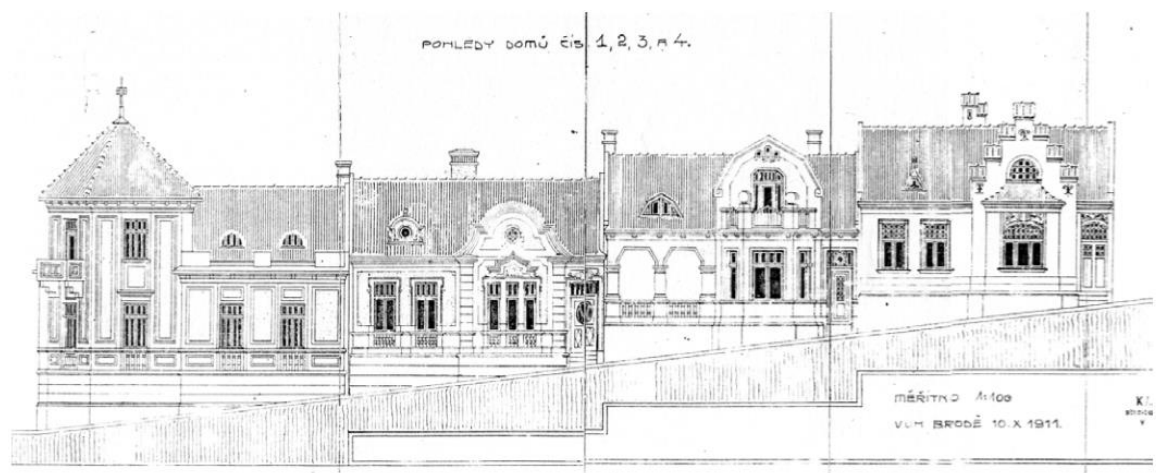
41. Václav Wittner, Půdorys Pepčína, 1905.

42. Václav Wittner, pohled na Pepčín, 1905. Zdroj: Fotoarchiv Muzea Jana Amose Komenského.

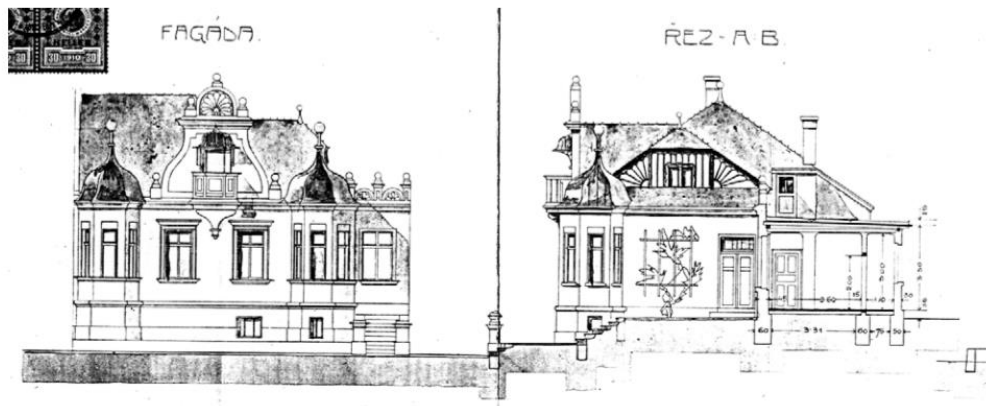
43. Neznámý autor, Pohled na Pepčín dnes.

44. Karel Málek, pohled na Hodinářskou ulici, 1911.

45. Karel Málek, pohled na dům č. p. 202, 1905.

46. Karel Málek, pohled na dům č. p. 728, 1910.

10. ANOTACE

Jméno a příjmení:	Kateřina Hrdinová
Katedra:	Katedra dějin umění
Vedoucí práce:	Prof. PhDr. Rostislav Švácha CSc.
Rok obhajoby:	2020
Název práce:	Architektura a urbanismus města Uherský Brod 1850 až 1914
Název v angličtině:	Architecture and Urbanism of Uherský Brod, 1850-1914
Anotace práce:	Práce se zaměřuje na architekturu a urbanismus v letech 1850 až 1914 v Uherském Brodě.
Klíčová slova:	Architektura, urbanismus, Uherský Brod, 19. století, 20. století, historismus, secese
Anotace v angličtině:	The thesis is focused on Architecture and Urbanism of Uherský Brod from 1850 to 1914.
Klíčová slova v angličtině:	Architecture, Urbanism, Uhersky Brod, 19th Century, 20th Century. Historism, Secession, Art Nouveau
Přílohy vázané v práci:	Obrazová příloha 33 s.
Rozsah práce:	85 s.
Jazyk práce:	Čeština